

Patologie rodiny v kontextu postmoderní společnosti

Josef Nečas

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Josef NEČAS**
Osobní číslo: **H108202**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Patologie rodiny v kontextu postmoderní společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na vymezení současné postmoderní společnosti,
- na analýzu současného postavení rodiny v postmoderní společnosti,
- na charakteristiku vybraných sociálně patologických jevů v kontextu rodiny,
- na možnosti prevence a profylaxe vybraných sociálně patologických jevů,
- na realizaci kvalitativního výzkumu,
- na návrhy a opatření z pohledu sociální pedagogiky.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bargel, M., Mühlpachr, P. Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie. Brno: IMS Brno, 2010. ISBN: 9788087182123.

Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. Grada: 2009. ISBN: 9788024727813.

Hardy, M., Mühlpachr, P., Dudášová, T. Sociální patologie rodiny. Brno: IMS Brno, 2011. ISBN: 9788087182178.

Mühlpachr, P. Sociopatologie. Brno: MU, 2008. ISBN: 9788021045507.

Mühlpachr, P., Vavřík, M. Sociální patologie. Brno: IMS Brno, 2010.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

NEČAS JOSEF

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 4.5.2012

.....
KOT

.....
Podpis

---

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V současné postmoderní společnosti prochází rodina mnoha rizikovými situacemi, které jsou přímo spojeny s novými dimenzemi patologických projevů chování. Cílem této práce je analýza znaků postmoderní společnosti a vybraných patologických projevů na rodinu působících. Jedná se o teoretické shrnutí poznatků, které může sloužit jako pomůcka při identifikaci patologických projevů chování ohrožujících stabilitu rodiny.

Klíčová slova:

Postmoderní společnost, patologie, marginalizace, globalizace, narkomanie, závislost na lécích, hazard, konzumpce, chudoba, nezaměstnanost, kriminalita, sebevražda, agrese a násilí, rodina jako instituce, demoralizace, lichva, prostituce, sociální vyloučení, vandalizmus, kyberprostor.

ABSTRACT

In the present postmodern society every family experiences many plights, which are directly connected with some new dimensions of pathological behaviour. The aim of this work is to analyze the attributes of postmodern society and selected pathological expressions that affect the family. It covers theoretical summary of data, which can be used as a tool when identifying pathological expressions of behaviour threatening the family stability.

Keywords:

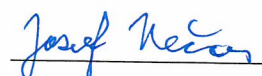
Postmodern society, pathology, marginalization, globalization, drug addiction, medicament addiction, hazard, consumption, poverty, unemployment, delinquency, suicide, aggression and violence, family as institution, demoralization, usury, prostitution, social exclusion, vandalism, cyberspace.

.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Rodina v kontextu postmoderní společnosti vypracoval samostatně a odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně dne: 30.4.2013

Handwritten signature of Josef Keřan in blue ink, written over a horizontal line.

Podpis:

Poděkování:

Děkuji panu prof. PhDr. Pavlovi Mühlpachrovi, Ph.D. za trpělivost a pomoc již se mi dostalo při tvorbě této bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	9
1 CHARAKTERISTIKA POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI	10
1.1 GENEZE SOCIÁLNÍHO VÝVOJE SPOLEČNOSTI.....	10
1.2 ZNAKY POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI	13
1.2.1 Globalizace	14
1.2.2 Marginalizace	15
1.2.3 Sociální vyloučení	17
1.2.4 Zlo jako kategorie postmodernismu	17
1.2.5 Agrese a násilí	18
1.2.6 Chudoba.....	22
1.2.7 Nezaměstnanost.....	23
1.2.8 Kyberprostor.....	25
1.2.9 Vandalismus jako životní styl	26
1.3 HODNOTY A NORMY POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI.....	28
1.4 POSTAVENÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY V SOUČASNOSTI.....	29
2. VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE	32
2.1 DEVIACE VERSUS PATOLOGIE	32
2.2 GENEZE PATOLOGICKÉHO CHOVÁNÍ	33
2.3 TEORIE VZNIKU PATOLOGICKÉHO CHOVÁNÍ	34
2.4 ROLE NAPOMÁHAJÍCÍCH PROFESÍ.....	36
3. TYPOLOGIE PATOLOGICKÝCH PROJEVŮ	38
3.1 NARKOMANIE.....	38
3.2 HAZARD	41
3.3 KRIMINALITA	45
3.4 ZÁVISLOST NA LÉCÍCH.....	47
4. RODINA JAKO INSTITUCE	52
4.1 GENEZE RODINY JAKO INSTITUCE	52
4.2 AKTUÁLNÍ PROBLÉMY SOUČASNÉ RODINY	52
4.3 FAKTORY DETERMINUJÍCÍ RODINU.....	54
4.4 RIZIKA RODINY.....	56
4.4.1 Lichva	56
4.4.2 Sebevražda.....	59
4.4.3 Prostituce	64
4.5 KAZUISTIKA	64
ZÁVĚR	67
SHRNUTÍ	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70

ÚVOD

Současná postmoderní společnost sebou přináší řadu sociálních jevů, na které se jen velmi obtížně hledají návody a postupy k jejich řešení. Sociologové tvrdí, že postmoderní společnost je taková, ve které se řada sociálních jevů objevuje vůbec poprvé v historii lidstva. Totéž lze říci i o současné rodině, která je podle mnohých pedagogů a sociologů v krizi. A je otázkou, zda je skutečně v krizi. Už Konfucius ve starověké Číně, Sokrates a Platón ve starověkém Řecku a řada středověkých i novověkých myslitelů označovali rodinu za problematickou instituci a také tvrdili, že je v krizi. Krize rodiny se tak stává pojmem moderním, částečně mýtem ale to nic nemění na skutečnosti, že sociální pedagogika se rodinou musí zabývat.

Už Herbert Spencer ve svém pojetí sociálního biologismu konstatoval, že sociálně patologické jevy jsou nedílnou součástí každé společnosti. Tedy vždy se vyskytovaly, vyskytují se a vyskytovat se budou a je jen otázkou v jaké podobě či formě.

Alkoholismus, drogová závislost, agrese, násilí jako jevy patřící do tradičních forem sociální patologie a např. sebevražednost, zadlužení, gamblerství, nové formy kriminality do novodobějších forem. Zcela nejnovějšími projevy sociální patologie pak mohou být xenofobie, extrémismus a jiné.

Zmiňované projevy sociálně patologických jevů jasně legitimují, že sociální pedagogika jako aplikovaná vědní disciplína je musí řešit a hledat řešení k jejich eliminaci. Nikdy však nebudou tyto jevy ze společnosti odstraněny.

Danou problematikou se v současné době v českém prostředí zabývá Kraus, Sekera, Mühlpachr, Vavřík a jiní. Na Slovensku pak Ondrejko, Laca, Mátel, Hroncová a jiní. Odborné literatury k danému tématu je velmi mnoho, žádná však nepodává metodický postup jak tyto jevy řešit. To zůstává zcela jednoznačně v kompetenci sociální pedagogiky a sociální práce. V neposlední řadě i můj osobní přístup k tématu pramení ze zkušeností mého okolí s výskytem aberací a dysfunkcí v rodinném prostředí a jich následky. Mým osobním cílem je snaha proniknout do problematiky, abych následně byl schopen provádět činnosti směřující k prevenci a profylaxi a podílet se na omezení výskytu patologií v rodině postmoderního typu. Cílem práce je analýza tohoto sociálního jevu.

1 CHARAKTERISTIKA POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI

V současném pojetí a pochopení významu teoretického působení vědeckého myšlení v souvislosti s výrazem „Postmoderní společnost“ je zapotřebí pochopit samotnou příčinu vzniku potřeby vyčlenění tohoto sociologického popisu. V souvislosti se změnou socio-kulturní struktury a s demografickým vývojem společnosti vzniká na konci 20. století nutná diverzifikace společenských jevů v moderním pojetí společnosti.

Z hlediska vývojových změn ve společnosti je především vývoj v oblasti informace rapidním měřítkem změn ve struktuře a v pojetí postmoderní společnosti. S nárůstem kvantifikace informací v různých vědních, technických a jiných společenských oblastech lze mluvit o dopadech na projevy chování samotné struktury společnosti. Tyto dopady zásadním způsobem ovlivňují především začátkem 21. století nejenom vlastní strukturu, ale také rozčlenění skupin a podskupin moderní společnosti. Každých deset roků se zdvojnásobuje objem informací, což má za následek mnohdy nepředvídatelné modely chování různých demografických struktur. V tomto případě nemluvíme pouze o pozitivních dopadech této změny projevující se objemem dat a informací, nýbrž zde hovoříme o negativních dopadech pro ty skupiny a jedince, kteří nejsou z hlediska své podstaty kvalitativně přizpůsobeni těmto změnám.

Postmoderní přístup společnosti lze sledovat jak z úhlu pohledu vnějšího pozorovatele, tak především v užším výběru rozdílných vzorců chování vnitřního zaměření skupin a jedinců.

Hovoříme-li o pojmu „postmodernismus a postmoderní společnost“, máme zde na mysli všechny globální dopady změn související se změnami současné společnosti.

Nalezení jednoznačného vymezení postmoderní společnosti z hlediska popisnosti je dle mého názoru velmi obtížné, spíše až nemožné. Myslím si, že pro specifikaci tohoto vývojového období lidstva nejlépe poslouží další podkapitoly, především podkapitola s názvem Znamky postmoderní společnosti.

1.1 Geneze sociálního vývoje společnosti

Síťová povaha společnosti

Historie lidstva nám potvrzuje, že život bez síťové struktury není možný. Kdysi to byl vztah závislosti nevolníka na pánovi, nebo hierarchie vládnutí, anebo organizace života sociálních skupin. Počáteční sociální chaos se postupem času petrifikuje: vzniká rodina, státy, organizace, apod. Všichni víme, že žijeme v čase dominantního postavení internetu,

který ovlivňuje mezilidské vztahy a to jak v dobrém, tak ve zlém např.: trvalá dostupnost do globální sítě je nevyčerpatelným zdrojem informací (každý den vzniká 7 milionů nových internetových stran).

Trvale zůstává jedna z otázek, jak odlišit v takových sítích dobré od zlého (pozitiva od negativ). Sociální sítě ovlivňují vývoj člověka, jeho identitu a také ovlivňují vznik a rozvoj patologií. Často se podílí na destrukci. Sociální sítě mají svoji evoluci. Ovlivňují jak pozitivní, tak negativní sociální role. Děje se tak proto, že současná společnost je charakteristická relativizací norem a v této relativizaci člověk obtížně hledá co je dobré a co je zlé.

Tak například jsou lidé, kteří se dostávají k penězům a bohatství prostřednictvím kriminality. Deviantní způsoby chování považují za normu. A tím narůstá řada patologických rolí. Patologické sítě vznikají v sociálních strukturách, které se považují za autonomní. Velmi důležitou roli zde hraje stupeň demoralizace, způsoby, kterými dosahují svých cílů (VANEIGEM, 2004).

Sociální vývoj společnosti je za posledních sto let vědeckého bádání podrobován velmi podrobnému zkoumání z několika různých pohledů. Jedná se o oblast sociálně-vědního výzkumu, kdy pro pochopení současnosti je zapotřebí velmi důkladného a precizního pohledu do minulosti.

Sociální vývoj nám v uceleném kontextu vědeckého významu přibližuje sociologie jako věda o společnosti, její struktuře, fungování a sociálních jevech. Předmětem není člověk jako individuum, ale jako člověk pohybující se v různých sociálních skupinách,

kde se spojuje s jinými lidmi. Tento lidský prvek chování má za následek v různých historických milnících vývoje společnosti rozdílné reakce a modely vznikajících projevů společnosti jako celku nebo diverzifikovaného projevu jednotlivců.

Významnými předěly ve vývoji celé společnosti jsou například prvky náboženské, technické, politické, ekonomické a proto je zapotřebí vyčlenit několik základních faktografických dat, která ovlivnila globální vývoj sociální struktury společnosti.

Pro naše účely zasáhneme pouze do oblastí, které vedly k zásadním změnám a v genezi sociálního vývoje společnosti mají roli historického přerodu, změny povahy systému a řádu.

„Průmyslová revoluce“

V kontextu historických zvrátů sociálního vývoje společnosti nelze opomenout rapidní až globální dopad změny v tradičním způsobu života, který ovlivnil v průběhu osmnáctého století celosvětový sociální vývoj společnosti.

Tímto hnacím motorem byl společenský vývoj, který se po právu může nazývat apokalyptickým a to – průmyslová revoluce.

Ve vývoji společnosti znamenalo nasazení technologických novinek zásadní změny jak v oblasti dopravy, průmyslu, zemědělství, tak především v oblasti každodenních pracovních i mimopracovních projevů jednotlivců a celých sociálních skupin.

Dopady průmyslové revoluce lze ve vývoji společnosti nalézt ve všech oblastech života, především změnou výrobní povahy manufakturní výroby k tovární výrobě dochází k novému pojetí manažerského přístupu, kdy s nárůstem operacionalizace výrobních procesů je kladen větší důraz na společenské hodnoty pracovníků a tím se také mění jejich hodnotový systém v životních cyklech potřeb fyziologických a sociálních. Finanční trh se zásadním způsobem přizpůsobuje těmto průmyslovým zvrátům a i v souvislosti se změnami tržního systému dochází k obrátům v majetkové a kapitálové struktuře společnosti.

Vznikají nové třídy, dochází k tzv. sociální mobilitě, rozpadá se stavovské uspořádání a tím se rozčleňuje třídní systém na nové střední třídy tvořené živnostníky, vlastníky drobných provozoven a úřednickou vrstvou. Kromě sociální mobility v třídním rozdělení dochází také k mobilitě samotného obyvatelstva, kdy přesun z vesnice do měst ovlivňuje sociální vývoj ve společnosti v demografickém uspořádání a geografickému centralizmu do aglomerací jiného typu než v předprůmyslovém období.

Za další vývojový mezník můžeme považovat období, které podle Webera nazveme:

„Společnost modernity“.

V této společnosti se projevují výrazné rysy byrokracie, velkovýroba spojená s průmyslovými technologiemi, tvorbou a zakládáním organizací, které pro společenská hnutí znamenaly základ ztotožňování s ideály a názory většiny společně a podobně smýšlejících jedinců ve společnosti. Vznikem masových hnutí, stran, odborů a svazů, stejně tak centralizací veřejné správy a změnou sociální politiky států lze mluvit o moderním pojetí světových názorů, ve kterých je hlavním cílem sociální kontrola společnosti.

Charakteristickými prvky této doby jsou především ideály racionalizace a systémové organizace.

I přesto, že jde o snahu mít sociální vývoj pod kontrolou a v tomto období dochází k rozdělení na třídy, dochází především po druhé světové válce ke konfliktům v třídním boji a sociálním rozporům.

V období mezi šedesátými a sedmdesátými lety a dále, lze pozorovat ve společnosti další vývojový prvek.

„Tekutá modernita“

Základními charakteristickými prvky tohoto období z hlediska individuálního projevu jednotlivce je právě zvýšený individualismus.

Pojem „tekutá modernita“ použil jako popis dalšího stupně v sociálním vývoji společnosti polský sociolog a filosof Zygmund Bauman.

Na rozdíl od předchozího období, ve kterém racionalizace hraje ústřední sociologický prvek, v období „tekuté modernity“ převládá v sociálním vývoji společnosti snaha o flexibilitu, deregulaci a zvýšenou mobilitu v mnoha aspektech lidské společnosti.

Jde o změnu organizace práce, která umožňuje prudce až úderně reagovat na změny.

Dochází k projevům změn v řízení a organizaci času, kde převládá snaha o zavedení „principu Time managementu čtvrté generace“, ve kterém platí, že „spokojený zaměstnanec odvede více práce“ a v souvislosti se zvyšováním objemu vědomostí a zlepšováním technologií dochází ke tzv.: „kompresi času“. Odsud také pramení různé vývojové teorie managementu zaměřené především na osobní rozvoj Soft skills – tedy rozvoj měkkých dovedností, které dávají jasnou a nevyčerpatelnou možnost v individuálním pojetí člověka, jedince, jako součást společnosti.

Tento vývoj přetrvává až do současného období „postmoderní společnosti“ kde se ještě více zavádí a prosazují charakteristické rysy demokratického, mnohdy až volnomyšlenkářského pojetí různých prvků netabuizované společnosti (Mühlpachr, 2008).

1.2 Znaky postmoderní společnosti

Z předcházejících kapitol vyplývá, že v tradiční společnosti je brán společenský řád a život jednotlivce jako jakýsi „osudový prvek“ nebo ještě lépe – „úděl“, kdy je ve společnosti zařazení jednotlivců dáno významem narození v určité tradiční sociální struktuře a roli, oproti tomu v moderní době si jednatel vytváří svůj smysl a průběh života jako vlastní, individualistický obraz s mnoha možnostmi rozvoje bez ohledu na prvotní zařazení v soci-

álním systému. Pro samotné pochopení postmoderní společnosti je důležité zmínit několik základních znaků, které dle mého názoru tento současný společenský stav nejlépe definují.

1.2.1 Globalizace

Globalizace je současný ekonomicko - politický trend, který směřuje k odstranění bariér mezi státy obecně. Globalizace představuje svobodné přelévání zboží, produktů, finančních operací, služeb a osob. Pojem globalizace se objevil na počátku 60. let 20. století a rozšířil se v 90. letech minulého století, kdy se objevil bipolárně rozdělený svět a to reálný socialismus – svobodný svět. Proces globalizace směřuje do postupné uniformizace světa ve vybraných sférách lidského bytí a směřuje náš život do nadnárodního pojetí. V souvislosti s globalizací se objevují nová slova jako např. amerikanizace, westernizace, McDonaldismus (RITZER, 1997).

Nelze opomíjet fakt, že globalizace je spojena s využíváním současných technologií, které nám umožňují okamžitý a prakticky neohraničený přenos informací v rámci celého světa. Především prostřednictvím internetu. Obdobně i jiná masmédiá a zvláště televize, rozhlas či tisk umožňují lidem z různých míst světa současnou virtuální účast v globálních událostech světa. Napomáhají tomu i nadnárodní televizní sítě jako např. CNN a mezinárodní časopisy jako např. International Tribune. Důležitou roli v procesu globalizace hraje OSN a také nová organizace, která vznikla v roce 1994 WTO (organizace světového obchodu) Ve svých snaženích míří mimo jiné k tomu, aby jednotlivé státy rezignovaly na ekonomické a politické nástroje chránící jejich vlastní trh a produkci a snaží se, aby všechny státy unifikovaly trhy. Součástí globalizace jsou rovněž nezávislé organizace, nestátní organizace, a nadnárodní organizace, které se věnují vytváření strategií v mezinárodním měřítku. Nejznámější z nich jsou Greenpeace, lékaři bez hranic, červený kříž, amnesty international (věnují se ochraně určitého území, humanitární pomoci a lidským právům). Zásadní roli v procesu globalizace mají průmyslové korporace, banky, obchodní firmy. Některé z nich se snaží o zachování symbolického svazku se zemí, ve které působí. Jsou jimi např.: SONY, TOYOTA, MICROSOFT, BOEING, COCA COLA, GENERAL MOTORS, CITY BANK. Analyzujeme-li proces globalizace, musíme konstatovat, že má mnohdimenzionální charakter. Není to tedy jenom politická a ekonomická stránka ale rovněž řada jiných dimenzí. Mezi takové dimenze lze zařadit filosofickou a ideologickou.

Globalizace je proces situovaný jako dominantní v hierarchii daných cílů. V tomto procesu se ale ztrácí životní cíle člověka. Idea globalizmu ale také otevřela prostor pro vytváření lidských zdrojů. V době globalizace se objevují také nebezpečné tendence zneužívání vědy s cílem kontrolovat celé národy a společenství. Příznivci globalizace tento proces vnímají jako kvalitativně novou etapu v rozvoji civilizace a obrací pozornost na pozitiva tohoto procesu.

Nezávisle od výše prezentovaného nutno konstatovat, že globalizace je spojena s jevy, které mají obrovský vliv na společnost, na procesy v této společnosti, na politické a kulturní konsekvence (SZTOMPKA, 2002).

Jak zdůrazňuje CITACE 8: A. Giddens: Globalizace znamená, že stále častěji všichni žijeme v jednom světě a přitom lidé, skupiny i národy jsou stále více na sobě závislé (GIDDENS, 2006).

1.2.2 Marginalizace

Marginalizace, neboli vyloučení, znamená ve společnosti označení určité skupiny, která je početně malá, oslabená a její pozice v sociální hierarchii, prezentace jejích pohledů respektive názorů a chování není ve větší míře akceptována většinou. Marginalizace, neboli sociální vyloučení velmi často bývá v odborné literatuře označována termínem exkluze. Tento termín pochází z francouzštiny a představuje jak skutečný stav věcí, tak i proces vzniku. Marginalizace se často stává taktikou racionálního myšlení a na druhé straně je akceptována jako osud často doprovázený rezignací na vlastní existenci. V mnoha případech se stává výsledkem vlastního výběru respektive preferovaného životního stylu. Často se objevuje i v projevech chování, které je ostentativní a agresivní manifestací vlastního Já. Takovým postojem jsou dotčeni nejenom jednotlivci ale i celé sociální skupiny. Vedle agrese je charakteristická i apatie jako svérázný rituál zvláštní stigmatizace. Marginalizace se může objevit rovněž jako latentní stav. Problematikou marginalizace jako faktického stavu věci ale také jako specifickou hodnotou se zabírají i dokumenty evropské unie (MURAS, 2006).

Marginalizace jako sociální vyloučení je definovaná také jako kategorie nezúčastněnosti na společenském životě, nebo neschopností se takového života zúčastnit. Tím jsou myšleny

důležité aspekty sociální, hospodářské, politické i kulturní ale také to znamená nezúčastnit se „normálních“ aktivit charakteristických pro danou společnost. Marginalizace má relativní charakter je vztažena k tradičnímu a zakořeněnému sociálnímu pořádku. Často je zdrojem procesu dezintegrace. Proto také často hovoříme v obecném pojetí, že nastupuje etapa rozchodu, nebo rozpolcenosti mezi jednotlivcem a společností. Marginalizace je proces dynamický a mnohdimenzionální. Je často jevem kumulativním. Je spojena s deprivací.

Projevuje se nedostatkem, nebo nedostatečným stupněm účasti na společenském životě a také problematickou dostupností do nejdůležitějších sociálních systémů jako jsou trh práce, edukace, lékařská péče, sociální zabezpečení. Marginalizace se projevuje ztrátou životního smyslu a jinou identitou. Má generační charakter, často se přenáší z generace na generaci.

Může se jednat o tzv. sociální dědictví. Marginalizace jako mnohdimenzionální jev s sebou přináší řadu ohrožení pro společenský život. Vytváří bariéry, hranice a zpomaluje rozvoj některých sociálních fenoménů. Jednoznačné o tom hovoří lisabonská smlouva, která má jako jeden z cílů snížení chudoby a sociálního vyloučení.

Sociální vyloučení vytváří bezprostřední ohrožení sociálního pořádku a sociálního konsensu. Ve výsledku těchto procesů se objevuje ve společnosti polarizace a rozrůznění. Toto rozrůznění má svůj základ právě v sociální nerovnosti a dostupnosti materiálních potřeb. Poté nastupují konflikty, frustrace a otevřený boj nejen jednotlivců ale i celých sociálních skupin. Následkem toho všeho je vznik lavinovitě negativní globalizace, která se přetváří v proces dezintegrace, který se projevuje vznikem subkultur, kriminalitou a jinými negativními jevy. To všechno jsou projevy sociální marginalizace.

Výsledkem marginalizace je tedy sociální vyloučení a to je sociálně ekonomickou kategorií. Objevují se sociální skupiny, které nemají svá práva a jsou tedy „bez“ práva. Např.: bezdomovci bez práva na bydlení, nezaměstnaní bez práva na práci atd. Takový stav velmi často přivádí jedince k narkomanii (zvláště mládež), k alkoholismu (zvláště muže), k prostituci (zvláště ženy). U člověka se velmi často objevuje stav označovaný jako naučená bezmoc. Takové osoby prožívají depresivní stavy, jsou uzavřeny do sebe, volí život v bídě, protože nevěří, že jsou schopni sami sobě pomoci. Depresivně nemocní lidé prožívají paralýzu vůle, ohrožuje to jejich psychiku, nastupuje rezignace psychická i motorická.

Takovýto stav psychiky velmi často donutí takto stigmatizovanou osobu k sebevraždě, která je jedním z příkladů marginalizace. Chudoba, bída, nezaměstnanost oslabují rodinné vztahy, sousedské vztahy a vztahy na lokální úrovni.

1.2.3 Sociální vyloučení

Některé studie analyzující typologii sociálně vyloučených nám prezentují tyto vyloučené následovně:

1.) *Romantik* – to je člověk na okraji společnosti, který sní o jiných světech, má pocit nepotřebnosti ve společnosti, pocit prázdnoty a to vede k vytváření právě těchto existencionálních snů. Takovému člověku chybí cíl života, je neschopný svůj život změnit a usilovně se drží vlastního „JÁ“. Je to člověk, který uznává jen sám sebe. Jde o jistý druh narcismu.

2.) *Ztracena existence* – je to typ sociálně vyloučeného člověka, který má velké problémy v pochopení sebe samého. Svůj život považuje za marné žití, chybí racionální sebehodnocení. Dělá jen to, co nutně potřebuje k přežití – vlastně nežije. Jeho existence jakoby potvrzovala slova Hemingwaye: „Většina lidí umírá jako zvířata, ne jako lidé“. Je to typ člověka bez emocí, projevuje se u něho ve značné míře cynismus. Svoji neohraničenou svobodu realizuje nejčastěji prostřednictvím žebrání na ulicích, na nádražích, ve vlacích. Je vlastně bezbranný v kontaktu s mnoha životními okolnostmi. Stává se poutníkem, je bezmocný, neví si rady, trpí nemocemi, hladem apod. Není ochoten přijmout ani radu odborníků a eventuální pomoc odmítá.

3.) *Agresivní outsider* – je to člověk, který preferuje destruktivní činnosti, přepadává, znásilňuje, může i vraždit. To vše vidí jako nutnost, oběť chápe jako nutnost jeho vlastního utrpení. Uvažuje velmi radikálně a má vypracované taktické postupy jak dosáhnout svého cíle (WILSON, 1992).

1.2.4 Zlo jako kategorie postmodernismu

Zlo je považováno za morální kategorii v obecném slova smyslu se spojuje s neštěstím, křivdou a je to něco co je vlastně protivenstvím dobra. Faktem zůstává, že zlo nejčastěji

nacházíme v samotném člověku, v jeho chování a smýšlení. Zlo a zloba může být někdy začátkem lidské tragédie. V životních podmínkách, které vytváří zlo, velmi často člověk inklinuje k deviantnímu způsobu života. Takový člověk žije ve světě, ve kterém neexistuje program pro jeho nápravu. Myslí si, že je zbaven takové šance a naděje a že neexistují instrumenty, které by mu pomohly. Historie nás utvrzuje v tom, že člověk se setkával, setkává a bude se setkávat s násilím, agresí, různými formami zla a tedy i deviantního projevu.

Všichni jsme potencionálními nositeli zla. Lapidárně to vyjádřil ve svých slovech Khalil Gibran (prorok): „Nejednou jsem slyšel, jak jste mluvili o někom, kdo spáchal přestupek, jako by nebyl jedním z vás ale cizincem ve vašem světě. Ale já vám říkám, tak jako svatí a spravedliví se nemohou povznést nad to nejvznešenější co je v každém z vás, tak samozřejmě zlí a slabí nemohou spadnout níže než ten nejpodlejší, který je také z vás.“

Kdybychom zlo v člověku odstranily, zničily bychom základní podmínku bytí. Každodenně se setkáváme se zlem, je to jedno z dilemat naší doby. Koneckonců akceptují všichni metaforu člověk člověku vlkem. Často používáme i hovorový výraz zlé časy. I zde se obracíme na svět hodnot a norem. Tyto zlé časy nejčastěji označují různé projevy násilí, deviace, terorizmu, honby za ziskem. Často jsou spojeny s nadměrnou dominancí liberalismu, permisivismu (všechno je dovoleno), individualizmu. Zlo je spojováno s projevy sociálně patologického chování. Se zlem se setkáváme u alkoholiků, narkomanů, prostitutek, kriminálních jedinců apod. Podle E. Fromma se zlem přichází vedle rozčarování a útěku z reality i útěk od svobody.

Je těžké rozumět světu, ve kterém jsou lidé připraveni zabíjet, šířit nenávist a jsou připraveni umírat z ideologických či náboženských důvodů. Současná společnost jakoby zapomněla, že jsme pouze lidé (FROMM, 1993).

1.2.5 Agrese a násilí

Agrese a násilí jsou termíny, které zahrnují veškeré činnosti, které jsou charakteristické útokem na druhou osobu a způsobují strach, frustraci a vyvolávají negativní emocionální stavy. Pojem agrese nacházíme v řadě vědeckých disciplín: v biologii, sociologii, psychologii ale i v právu, politice a náboženství. Nehledě na to, že agrese je jedním z nejcharakte-

rističtějších rysů chování člověka a světa zvířat, přesto do dnešní doby nenajdeme její jednoznačnou definici.

Mnoho autorů tvrdí, že o agresi můžeme hovořit tehdy, kdy člověk škodí druhému. Nejčastěji je agrese definována jako:

- a.) Uvědomělá činnost, která má za cíl uškodit oběti.
- b.) Cílené chování, které má za cíl způsobit fyzické či psychické utrpení.
- c.) Činnost intencionálně zaměřená na osoby s cílem způsobit jim škodu fyzickou, psychickou i sociální (bolest, utrpení, destrukci, apod.).

Ze zmíněných prvků definic lze vyvodit závěr, že agresivní chování směřuje jak do roviny fyzické, tak do roviny psychické a cílem tohoto chování není jen způsobení utrpení ale především poškodit někoho druhého. Agrese může nabývat také forem slovní agrese,

autoagrese, emocionální agrese. Agrese může být realizována také ve formě skryté, latentní (agresivní myšlení, agresivní představy), nebo také ve formě symbolické (agresivní ideologie).

S termínem agrese je velmi často spojován termín násilí. I zde nacházíme mnoho definic. Nejčastěji je násilí chápáno jako užití převažující síly, fyzické zneužívání, užití moci, na které není právo. V kriminologické literatuře se setkáváme s tvrzením, že násilí je užití fyzické síly vůči člověku ale také hrozba užití násilí. I v problematice násilí rozeznáváme násilí fyzické či psychické (GÓRALCZYK, 2001).

Světová zdravotnická organizace (WHO) přijala definici násilí takto: Jedná se o cílené užití fyzické síly ohrožující sebe samého, někoho jiného ale také ohrožující skupiny eventuálně společnost. Výsledkem násilí je velmi pravděpodobně zranění, fyzické poškození, smrt, psychický nátlak, ohrožení rozvoje osobnosti eventuálně deprivace.

Agrese a násilí jsou termíny velmi blízké, vztahují se ke stejným formám chování a velmi často se v odborné literatuře tyto termíny zaměňují, neboť chybí jednoznačná kritéria pro definici agrese, či definici násilí (Światowy Raport WHO na temat przemocy i zdrowia).

Analýza aktuálních projevů sociálně patologických jevů nám ukazuje, že agrese a násilí se staly ve společnosti velmi aktuálním problémem, který se vyskytuje ve všech společnostech a budí veřejnou obavu. Nicméně musíme zdůraznit, že tyto jevy se objevovaly v každé etapě lidských dějin ale v současnosti mají specifické rysy a dosahují globálního rozměru. Někteří odborníci zdůrazňují, že agrese a násilí v novověku dosáhly maxima výskytu v lidských dějinách. I když je to zajímavá teze, není tak jednoznačná. Musíme zdůraznit, že člověk na počátku 21. století žije ve specifickém světě, ve kterém se často sám stává obětí agrese a násilí. V situaci, kdy postupně násilí narůstá, roste rovněž obava před ním. Stále více se lidé bojí, že se stanou obětí faktického aktu agrese a násilí. Díky vlivu masmédií je společnost permanentně informována o agresi a násilí a u člověka se vytvořil tzv. syndrom ohrožení a ztráta pocitu bezpečí (PILCH, 1996).

Problém agrese a násilí se dotýká všech současných evropských společenství. Krádeže a loupeže, rabování, agresivní chování při sportovních akcích, „brutalizace“ každodenního života v rodině, ve škole, na ulici, ve výchovných ústavech, dětských domovech a věznicích. To všechno patří do současného života evropských států. Odborníci se domnívají, že aktéři těchto činů považují brutální chování za normativní a rovněž upozorňují zvláště psychologové na charakteristickou emocionální plochost aktérů. Evropské společnosti jsou znepokojeny širokou škálou agresivních projevů ale také faktem, že klesá věk agresorů.

Velmi znepokojujícím faktem je i skutečnost, že mnohdy drastické formy násilí jsou realizovány vůči dítěti (URBAN, 2000).

WHO upozorňuje na fakt, že děti do 15 let věku jsou novou sociální skupinou ohrožených jak násilím, tak zanedbáním. Znepokojující je fakt, že v roce 2000 bylo na celém světě zavražděno 57000 dětí ve věku do 15 let. Nejčastěji umírají děti do 4. roku věku (dvakrát častěji než ve věku od 5 do 14 let). Příčinou jejich smrti jsou těžké úrazy hlavy, břicha, nebo udušení. Násilí je považováno za jednu z nejefektivnějších výchovných metod a syndrom bitého dítěte se stává stále častěji vážným sociálním problémem. Takový styl výchovy vidíme nejen u rodičů ale i jiných vychovatelů. Stále častěji si disciplínu u dítěte vynucují brutalitou, vulgárností a ponižováním. Taková situace ukazuje, že dospělí lidé nejsou schopni dostatečně plnit výchovné funkce, i oni jsou emocionálně chudí a vykazují často

nízkou kulturní úroveň. Násilí vůči dítěti se vzhledem na stupeň a formy násilí klasifikuje jako násilí fyzické, psychické, sexuální a zanedbávání.

- *Fyzické násilí* – je to nejrozšířenější násilí vůči dítěti, které mu způsobuje fyzickou bolest a často zranění vnitřních orgánů, poškození mozku, úrazy ale také různé somatické nemoci.
- *Psychické násilí* – spočívá v cíleném nátlaku na dítě, který zamezuje správnému rozvoji dítěte. Mezi nejčastější projevy patří ponižování, vydírání, emocionální omezování, nadměrné vynucování plnění povinností a úkolů, slabá komunikace apod.
- *Sexuální násilí* – patří u dětí mezi velmi specifické formy násilí, často jde o latentní projevy násilí, které spočívají ve využívání dítěte jako sexuálního objektu s cílem uspokojení vlastních potřeb.
- *Zanedbávání* – je forma násilí, kdy nejsou uspokojovány biologické a psychické potřeby dítěte, které jsou nezbytné pro jeho správný rozvoj. Nejčastěji jde o špatnou výživu, neadekvátní oděv, špatná hygiena, zanedbání lékařské péče, odmítání vzdělání, nedostatek lásky v rodině a ztráta pocitu bezpečí.

Nutno podotknout, že každá forma násilí negativně ovlivňuje všechny sféry rozvoje dítěte. Týká se to především jeho fyzického zdraví, psychického rozvoje ale také schopností společného soužití s jinými lidmi. Psychologické a pedagogické výzkumy nám ukazují, že nejvíce negativních vlivů na zdraví vývoj dítěte je spojeno s násilím ze strany nejbližších osob. Z toho plyne, že násilí lze považovat za velmi závažný sociální problém. Objevuje se jak v prostředí rodinném, školním, lokálním, tak v uzavřených institucích. Musíme mít na paměti, že narůstající agrese a násilí neovlivňuje jenom stupeň bezpečí ve společnosti ale výrazně ovlivňuje kvalitu života jedince, rodiny, společnosti ale také stabilitu sociálních struktur. Je to problém, který vyžaduje ještě mnoho teoretických analýz, propracovanější diagnostiku a metody přecházení a řešení těchto sociálních jevů. Důležitou roli zde hraje jak profylaktika, tak resocializace (www.opoka.org.pl, 10.11.2012; 9:13).

1.2.6 Chudoba

Chudoba má charakter jak individuální, tak sociální. Termín chudoba se odvozuje od latinského slova pauperstas, což znamená nedostatek, doslovně bída, nouze. V našem pojetí je chudoba vnímána jako stav neuspokojení základních potřeb člověka, které jsou nezbytně nutné pro jeho normální rozvoj a fungování v dané sociální skupině. Chudoba se dotýká nejen života jednotlivých osob, rodiny, respektive rodinného rozpočtu ale hovoří se také o stavu materiálním a tzv. psychické kondici. Chudoba je vážný sociální jev současné postmoderní společnosti. V zásadě chudoba je neuspokojení potřeb nejen jednotlivých osob ale i společnosti. Chudoba nejčastěji znamená nedostatek materiálních prostředků nutných k zabezpečení životních potřeb jak jednotlivců, tak sociálních skupin a to na stupni existenčního minima, nebo také pod tímto stupněm. Chudoba to není jenom vnější stav věcí ale především konkrétní prožívání současnosti, ve které jsou chudí lidé nespokojeni se svým životem.

Nejčastěji jsou uváděny tři skupiny příčin, které vedou ke vzniku chudoby:

- 1.) Individuální charakteristiky člověka, jeho schopnosti, dovednosti, charakter a životní postoje.
- 2.) Vnější podmínky, které nejsou závislé na člověku např.: původ, hospodářská recese, nezaměstnanost, bydliště apod.
- 3.) Příčiny velmi slabé a málo funkční sociální politiky státu, která je realizována metodami, které nemotivují k aktivitě vedoucí ke zlepšení situace u jednotlivců, či skupin.

Ve všech definicích chudoby se v odborné literatuře uvádí spojitost s neuspokojenými základními potřebami a to na požadované úrovni. Je nutno zdůraznit, že realita chudoby se může jevit v mnoha modifikacích. Jedná se např.: o hlad, nigramotnost, bezdomovectví, nedostupnost lékařské péče a také nedostatek materiálních prostředků. Nově k projevům chudoby řadíme také degradaci osobnosti, diskriminaci, ohrožení alkoholem a narkomanií, ztráta smyslu života, samotu, opuštění ve stáří či nemoci.

Rovněž se setkáváme s chudobou duchovní, která znamená především absenci vyšších hodnot v životě člověka. Charakteristickou formou duchovní chudoby člověka je jeho degradace a nouze ve sféře kultury, která se v krajní formě může jevit jako analfabetismus. Další charakteristickou formou duchovní chudoby je zbavení lidských práv, zejména práva na náboženskou svobodu, práva na svobodné vyznání, vytváření různých společenství.

Chudobu lze chápat dvěma způsoby:

- a.) Jako absolutní chudoba, která se opírá o kategorie kvantitativní a hodnotové, co se týče uspokojování potřeb. Chudobnými v tomto pojetí jsou lidé, kteří svoje potřeby nejsou schopni uspokojit na té nejnižší úrovni. V tomto pojetí je chudoba úzce spojena s ekonomickou situací.

- b.) Jako pojetí relativní, které se vztahuje k uspokojování potřeb osob prostřednictvím jiných členů společnosti. Chudoba v tomto pojetí je zaměřena na eliminaci sociálních nerovností při uspokojování potřeb. Toto lze realizovat jako analýzu stupně uspokojení potřeb u osob rodin, nebo domácností nehledě na jejich hodnotové žebříčky. A takovou klasifikaci chudoby musí stanovit odborník. Na rozdíl od pojetí chudoby, kdy osoby rodiny a domácnosti si sami stanovují stupeň uspokojení potřeb (Chudobu jim určí např.: sociální pracovník).

Obecně lze konstatovat, že chudoba v současných vyspělých evropských státech je spojena s nezaměstnaností a nízkým stupněm vzdělání. Je typická pro mnohodětné rodiny a týká se osob, které žijí v regionu s velmi vysokou strukturální nezaměstnaností, ať se jedná o město či vesnici (Kompendium Nauki Społecznej Kościola, 2005).

1.2.7 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je jeden z největších problémů současného lidstva jako důsledek globálních vlivů ve světovém hospodářství a ekonomice. Vysoký podíl nezaměstnanosti v mnoha evropských zemích (Česko nevyjímaje) je přirozeným následkem hlubokých transformač-

ních změn socioekonomického charakteru, které vedou k vytvoření moderního tržního hospodářství. Nezaměstnanost je skutečně velmi složitým sociálním problémem.

Definice nezaměstnanosti se odvíjí od řeckých a latinských výrazů, které znamenaly pracovní odpočinek v čase největšího horka v průběhu dne. Do odborného slovníku se pojem nezaměstnanost dostal až v 19. století. V počátku byla nezaměstnanost chápána jako individuální záležitost člověka a jako sociální problém se objevila až po druhé světové válce. Z hlediska ekonomického může být nezaměstnanost chápána jako kategorie pracovního trhu. Obecně ji lze označit za výsledek nerovnováhy mezi pracovní silou a poptávkou po práci. Nezaměstnanost je stav bez trvalého zaměstnávání osob, které chtějí a jsou připraveny pracovat. Nezaměstnanost můžeme chápat také jako protimluv k práci, kterou každý vnímá jako produktivní činnost člověka s cílem vydělat peníze. Sociologická definice říká, že nezaměstnanost je stav profesní nečinnosti osob, které jsou schopny pracovat a jsou také připraveny pracovat. Z hlediska katolické sociální vědy je nezaměstnanost vnímána jako hospodářská i sociální situace, ve které je určitá část pracovníků zbavena základního práva člověka pracovat. Je to právo, které patří k základním lidským právům. Nezaměstnanost lze analyzovat v několika rovínách:

- a.) *Nezaměstnanost v makrosociálním pohledu* – je vnímána jako jev ohraničený geograficky a vytváří problém jak sociální, tak finanční spojený s nezaměstnaností na úrovni státu.
- b.) *Nezaměstnanost v mikrosociálním rozměru* – jedná se o ztrátu práce z důvodu nedostatečné kvalifikace, anebo v důsledku ztráty schopností a dovedností, které jsou potřebné k vykonávání určité pracovní pozice. Zde se odborníci domnívají, že pravá nezaměstnanost je vlastně krizí kvalifikace.
- c.) *Nezaměstnanost registrovaná* – to je počet osob nezaměstnaných, které jsou evidovány na úřadech práce.
- d.) *Nezaměstnanost skrytá* – je přesně neurčený počet osob, které se podle zákona nemohou registrovat jako nezaměstnaní, kteří pracují sezónně, nebo nelegálně a takovým- příkladem mohou být pracovníci na stavbách či v zemědělství.

Nezaměstnanost má i svoje fáze:

- 1.) První fáze – přijetí faktu nezaměstnanosti.
- 2.) Druhá fáze – šok ze ztráty práce – strach před budoucností, pocit křivdy apod.
- 3.) Třetí fáze – vstup do skupiny nezaměstnaných a jistý optimismus (víra v úspěch, vnímání nezaměstnanosti jako přechodné fáze, užívání volna jako dovolené apod.).
- 4.) Čtvrtá fáze – pesimismus a rezignace – vznikají problémy zdravotní, finanční a negativní emocionální reakce.
- 5.) Pátá fáze – fatalismus a apatie – pocit beznaděje, sociální izolace, ztráta zájmů a životních perspektivy.

Nezaměstnanost je nový sociální jev, v poválečné etapě vývoje Československa se objevil až po roce 1990 společně se socioekonomickými změnami. Nejčastěji užívaná míra toho jevu je vyjadřována v procentech a znamená počet nezaměstnaných mezi lidmi, kteří jsou profesně činní. Mezi základní příčiny vzniku nezaměstnanosti patří už zmíněné hospodářské změny a následně rozpad RVHP, přechod trhu z „rublu na dolar“, prudký propad vybraných průmyslových odvětví, pád berlínské zdi a odstranění železné opony, který představoval existenci dvou rozdílných světů. Dalšími determinanty makroekonomického charakteru byla liberalizace zahraničního obchodu, nízká konkurenceschopnost a to jak cenová tak kvalitativní, vysoké zadlužení a v neposlední řadě nová kvalifikační struktura populace. To vše vedlo k prudkému nárůstu nezaměstnanosti v 90. letech minulého století v bývalých socialistických zemích (BORKOWSKI, T., MARCINKOWSKI, A.S. Bezrobocie w perspektywie socjologicznej).

1.2.8 Kyberprostor

Jeho tvůrcem byli Američané na ministerstvu obrany. Dnes se odhaduje, že k internetu je připojeno více než miliarda uživatelů na celém světě. Bez rozpaků lze konstatovat, že internet je telekomunikačním vynálezem 20. století a stal se nejrozšířenějším prostředkem komunikace mezi lidmi. Na počátku 60. let minulého století ministerstvo obrany USA zahájilo výzkumný projekt, který realizovali přes agenturu ARPA (Advanced Research Project Agency), která měla za úkol vytvořit komunikační síť pro vojenské účely.

Popularita internetu v životě člověka a celých společností vyvolala zásadní změnu vztahové osy „člověk – společnost“. Bezprostřední souvislostí tohoto faktu je potlačení vlivu společnosti na člověka. Nové společnosti už nejsou definované za pomoci geografických hranic, jazykových či etnických. Jejich charakteristickým znakem je, že mají společné zájmy, které vedou ještě k užšímu sepejetí těchto společností. Jde o kontakt, který se opírá o novou kvalitu myšlení a konání. Je to nová kvalita, která se agresivně dere do popředí za pomoci postmodernistické světové vize. Tato vize je idejí permanentní změny. Proces těchto změn lze charakterizovat jako medializaci společnosti, virtualizace reality, globalizace ekonomiky a hybridizace kultury. Tuto postmodernistickou vizi podporují právě tyto sítě. Bezprostředně ovlivňují a působí na intelektuálně – morální stránku osobnosti uživatele. Mají takový vliv, že mohou zhoršit i celkový zdravotní stav, narušit strukturu osobnosti, svět emocí, představ, paměti a dochází ke změně v neurovegetativním systému člověka, které vedou k narušení jeho fyzické i duševní kondice (ROGOWSKI, L., 2005).

Přístup k internetu má více než jedna miliarda lidí na světě, což představuje asi 14% obyvatel země. Nejvíce uživatelů internetu je v USA, kde počet uživatelů je více než 152 milionů. Pro zajímavost 74,7 milionů je v Číně, 52 milionů v Japonsku, 31,8 milionů v Německu, 30,1 milionů v Anglii, 13,2 milionů v Brazílii, 10,8 milionů v Rusku a 9,7 milionů v Austrálii. Ti všichni tvoří 15,7% z celé populace obyvatel zeměkoule (www.blog.rafajjanik.org, 10.11.2012, 12:22).

1.2.9 Vandalismus jako životní styl

Obecné pojetí termínu vandalismus nám sugeruje chování, které přináší ekonomické a sociální ztráty. Je to rozšířený sociální jev a o rozměru tohoto jevu se dozvídáme v řadě zahraničních publikací. Samotný termín vandalismus se objevil v 18. století a týkal se poničení uměleckých děl v období francouzské revoluce. Samotné slovo však bylo spojováno s činností starogermánského rodu Vandalů, kteří obývali původní oblast mezi Horní Vislou a Sudetami. Vandalové se dělili na několik skupin a historicky je možné, jedna z těchto skupin byla předky Slezanů. V čase jejich putování Vandalové dorazili v roce 411 do jižních oblastí Španělska a název španělské Andalusie má být odvozen od názvu Vandalůzie. Pomocí plachetnic zdolali i oblasti severní Afriky v roce 429, porazili Kartágo a založili vlastní stát. Odtud potom realizovali námořní výpravy po celé oblasti středozemního moře.

V roce 455 přepadli nepřipravený Řím. V roce 534 se stát Vandalů rozpadl a severní Afrika se opět stala římskou provincií. Zajatí Vandalové nebyli zabiti, ale byli odveleni do římské armády a rozmístěni po provinciích rozpadajícího se impéria (BIEDERMAN, H., 2001).

Etiologie vandalizmu ukazuje, že je to jev ve společnosti velmi rozšířený. Dominují projevy skupinových útoků a za oblíbená místa těchto útoků si vandalové vybírají veřejné prostory, anebo obytné domy. Z hlediska typologie chování řadíme do vandalizmu následující projevy: malování vulgárních obrázků ve škole a na zdi domů, rozbíjení lahví na ulicích, ničení neobývaných domů, ničení sedadel vozidel hromadné dopravy, rozbití veřejného osvětlení, ničení světel v obytných domech, ničení autobusových zastávek, ničení veřejných toalet, ničení telefonních budek, likvidace automobilových antén, ničení sedadel ve vlacích. Na výběr objektu, který má být poničen, má bezprostřední vliv psychologická podmíněnost. Jedná se o pocit nudy, o projevy hněvu, o frustraci, nebo o projevy extraverta ale také rodinné problémy, nebo problémy spojené s nedostatkem dozoru vychovatelů. Základním charakteristickým rysem vandalizmu je to, že útoky směřují především proti veřejným objektům a nikoliv privátním. Je mnohem snazší ničit veřejné prostory, neboť nemá kdo v tomto duchu intervenovat a požadovat náhradu, anebo zabránit ničení. Samotné ničení či demolování je spojeno s pocitem obrovské libosti a zcela jistě můžeme toto jednání řadit do jednoho z typů patologického chování. Pokud mluvíme o vandalizmu, máme na mysli také jedince, či skupiny, které demonstrují svoje chování velmi hlasitým způsobem, agresivním až kriminálním (demolování sportovišť, žhářství aut či obchodů, fyzické napadání pořádkových sil apod.). Stále častěji se zvláště v zahraničí setkáváme se smrtelnými oběťmi fotbalových zápasů. Jedná se o fanoušky fotbalové (v Německu je registrováno 9,6 tisíc fotbalových fanoušků a v Polsku 20 tisíc).

Projevy vandalizmu s sebou nesou rysy egocentrizmu, naivity, a infantility. Taková charakteristika je typická pro projevy nezletilců a ukazuje se, že vandalizmus má charakter jisté formy zábavy. Vedle toho existuje i vandalizmus cílený (instrumentální), který má přinést materiální zisky aktérovi. Dalším typem vandalizmu je odvěta, která je charakterizována nenávistí k dané osobě či skupině či instituci (škola, vězení, rodina, apod.). Problematice vandalizmu je skutečně nutné věnovat zvýšenou pozornost. Prevence jaká se doposud prezentovala, s cílem omezit tyto projevy není dostatečně efektivní a nemá ani systémový charakter. Zatím se snažíme tento problém řešit tak, že ve stavebnictví se pou-

žívají např.: trvalejší materiály. Telefonní budky se umisťují pouze pod jednoduchý přístřešek apod. Ale statistiky nám ukazují, že počet úmyslných útoků na majetek zvláště veřejný stále roste. Místa, kde dochází k vandalizmu, mají slabou kontrolu. Nejčastěji se projevy vandalizmu objevují v období svátků, víkendů, zábavných akcí, sportovních utkání a v době napjatých sociálních vztahů, ve škole i v rodině. V dané oblasti absentují výzkumy jak psychologické, tak sociologické, které by analyzovaly sociální souvislosti tohoto jevu. Informace na toto téma je pouze obecná (nevíme přesně jaké motivy, co je to za osobnost vandala, jak často útok probíhá apod.). Tedy analýza tohoto jevu je jedna z determinant účinné a efektivní prevence (HOLYST, B., 1984).

1.3 Hodnoty a normy postmoderní společnosti

Postmoderní společnost a vývoj v oblasti sociálních změn je založena na zcela odlišném pojetí vnímání hodnotového systému dosavadních tradičních i moderních principů a významů systému a potřeb jednotlivců ve společnosti. Ve značné míře se v postmoderní společnosti objevují iracionálně zaměřené individualisticky pojaté snahy o symbolismus ze strany jednotlivců nebo skupin v hodnotovém systému, který je zaměřen směrem k separaci, sekularizaci a segregaci, bez větší návaznosti na inkluzi, která je často základem ke společenskému řádu. Tato chybějící hodnotová forma je nahrazována především negativními projevy snahy o bezprecedentní „jedinečnost“ v projevech i hodnotách každého jedince. Co v dřívějších vývojových stádiích společnosti bylo považováno za amorální, nespolečenské a společností odsuzované, ať již v oblasti náboženské, sociální, kulturní nebo sexuální, je v hodnotovém žebříčku postmoderní společnosti přijímáno s velkou mírou liberalismu a demokratického pluralismu. Mnohé sociálně patologické projevy jsou s narůstající odkrytostí těchto dříve tabuizovaných problémů naopak často diskutovaným tématem ve společnosti a ta se díky této změně přizpůsobuje vnitřní restrukturalizaci hodnot. Oblast hodnot společenských je v postmoderní společnosti přesouvána do hodnot individuálních. Vyčleňování z kolektivu, ze společnosti a změna hodnotových norem je charakteristickým prvkem pro mladou generaci, která vyrůstá v prostředí ovlivněném již nastalou změnou.

Základní hodnoty jakými jsou rodina, přátelé a známí, volný čas, tedy všechny sociálně důležité prvky, které v tradičním pojetí nebo v moderním pojetí společnosti byly na popředí zájmu jednotlivců nabývají v postmoderní společnosti zcela jiných rozměrů. S nedostat-

kem reálného času, potřebného pro vytváření hodnotového systému, tak jak je uvedeno v předchozí kapitole v návaznosti na „Principy Time managementu čtvrté generace“ a především v návaznosti na individualismus, dochází k odcizování se tomuto hodnotovému systému a tím k vytváření zcela různorodých norem chování skupin ve společnosti. Stále více je zdůrazňován vliv moderních technologií a informační atak na každodenní život jednotlivce a tím také rodiny. V takovém hodnotovém systému se mění pořadí ale také smysl jednotlivých tradičních hodnot. Rodina již přestává hrát základní roli státu a hodnota vztahů přátel a známých se projevuje i v hodnotě volného času.

1.4 Postavení sociální pedagogiky v současnosti

Sociální pedagogika je považována za hraniční vědu, disciplínu na pomezí pedagogiky a sociologie, která zkoumá vztahy mezi sociálním prostředím a výchovou, formy sociální pomoci a péče o všechny věkové kategorie. Smyslem sociální pedagogiky je uvést jedince nebo skupinu do normálního stavu, který odpovídá platné normě. Sociální pedagogika vznikla počátkem 20-tého století spojením pedagogiky a sociologie, zejména sociologie výchovy. Současné postavení sociální pedagogiky je právě v návaznosti na změny hodnotového systému a norem v postmoderní společnosti velmi důležitá. Reaguje na sociálně patologické projevy jednotlivců a skupin ve společnosti a odráží tyto negativní dopady do kladných hodnot ve spolupráci s ostatními sociálními vědami. Snahou sociální pedagogiky je především poskytnout pomocnou ruku ve vývoji jednotlivců nebo celků jakými jsou rodina, různé organizace nebo sociální struktury a třídy.

Sociálně pedagogické stereotypy

Stereotypy podobně jako zvyky či zájmy hrají v životě každého z nás velmi důležitou roli. Faktem je, že lidé nejráději věří tomu, co se shoduje s jejich stereotypy, představami, přáními. Snadněji si zapamatují to, co je s těmito stereotypy společné. Stereotyp chápeme jako ohraničenou šablonu lidské činnosti a myšlení. Bez velkého rizika lze přijmout tezi, že v závislosti na poznávacích či sociálně morálních kontextech mají stereotypy významný vliv na vykonávání vícero rolí. O stereotypu lze říci, že je jako „umělý kufr“, neboť při mnoha situacích vymezuje tvořivý rozvoj člověka. Stereotyp neguje negativní životní situace a pozitivně ovlivňuje jak životní, tak profesní kompetence. Příčin, které vedou k nárůstu,

nebo udržení stereotypů je mnoho. Nás zajímají především ty, které mohou negativně působit na funkci didakticko-výchovných procesů a na široce chápanou socializaci. Nevylučujeme z této situace ale ani odpovědnost humanitních věd za jakousi současnou krizi ideálů, hodnot a norem (BREZINKA, W., 2005).

2. VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

Sociální patologie jako vědní disciplína studuje příčiny vzniku obecně nežádoucích společenských jevů, tzn. jevy společnosti nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování. Tento pojem poprvé vymezil a začlenil do sociologie Herbert Spencer.

V současnosti je tento termín „sociální patologie“ pozvolna pojímán jako nový termín vědeckého slovníku a je často slučován a nahrazován pojmem sociální deviace. Sociální patologie je tedy disciplínou, vycházející ze sociologie a zabývající se teorií a výzkumem chování, které se odchyluje od společensky zažitých a akceptovaných norem, přičemž jde o odchylku ve směru nežádoucího a mnohdy netolerovatelného chování. Jeho samotná podstata se dotýká jak interdisciplinárního, tak multidisciplinárního charakteru (sociologie, psychologie, pedagogika, právo, etika a estetika) a je univerzální tzn., že se vyskytuje ve všech strukturách a složkách společnosti.

2.1 Deviace versus patologie

Jak vyplývá z výše uvedeného vymezení sociální patologie jako vědní disciplíny, v současnosti rozšířený název sociální deviace je zobecněním obsahu tohoto vědeckého zkoumání. K tomuto terminologickému vymezení došlo především v anglosaských zemích. Svým pojednáním a obsahem se jedná o širší oblast nežli sociální patologie. Sociální deviaci lze chápat jako nepřizpůsobení se dané normě, které jsou většinou lidí akceptovány v charakteristické struktuře společnosti. Na rozdíl od akceptovatelnosti ze strany společnosti, která je částečným projevem u deviací a deviantního chování jedinců, nelze považovat patologii a sociální projevy spojené s patologickými jevy ve společnosti za tolerovatelné.

Sociální patologie je silně negativní prvek, se kterým se nejenom většina jednotlivců ale především celá společnost neztotožňuje a aktivním způsobem se proti těmto globálně negativním projevům brání. Tyto obranné mechanismy jsou v mnoha společenstvích zakotveny právními normami a sankcionovány následnými opatřeními. Při podrobném pozorování a komparování těchto dvou pojmů lze zjednodušeně tvrdit, že sociální deviace jsou méně nebezpečné než projevy chování sociálně patologických jevů. Každá společnost pro svoje základní cíle používá obranné a kontrolní mechanismy, které jí napomáhají bránit se vnitřním negativním prvkům jak deviantního, tak i sociálně patologického působení. Mezi vnější kontrolní prvky patří neformální zdroje kontroly, jakými jsou - okolí, patří sem rodiče,

vrstevníci, přátelé, ale také formální prvky kontroly jako jsou - soudy, policie, vězení. Formální systém této společenské kontroly zabrání pravděpodobně nejúčinněji lidem, aby se chovali deviantně.

2.2 Geneze patologického chování

Z hlediska vývoje patologického chování můžeme vyčíselit několik zásadních přístupů a výkladů deviantního a patologického chování.

V průběhu vývoje této vědní disciplíny sociální patologie se vyčlenilo několik tradičních pohledů:

- *Absolutistický*: Tento pohled na patologii chování patří mezi historicky nejstarší. Silně absolutisticky vyčleňuje pouze dva základní pohledy na chování ve společnosti a podle tohoto přístupu rozlišuje existenci pouze jasných pravidel chování ve společnosti, zřejmých a srozumitelných projevů pro všechny a ostatní chování je podle tohoto přístupu deviantní. Při posuzování projevů chování přitom nebere žádný zřetel na sociální prostředí, ve kterém se odehrává.
- *Statistický*: Podle tohoto přístupu je deviace chápána jako chování atypické, které se vymyká průměru a variuje kolem něj nebo kolem modu, přičemž považuje každou odchylku od statistické normy za deviantní, a proto každý jedinec může podle statistického rámce být v určitém ohledu svého chování deviantem. Tento přístup je typický pro empirické disciplíny, které preferují výzkum.
- *Relativistický*: také považován za současný pohled na problematiku. Podle něj je zapotřebí deviace posuzovat v kontextu kultury a společnosti, jejíž jsou účastníci svým chováním součástí. Teorie zohledňuje sociální prostředí a podle ní tedy nemusí být vždy a za všech okolností určitá skutečnost či jev, který je definován jako deviantní v dané situaci skutečně deviantním jevem. Důležitým aspektem pro posuzování deviantního chování jsou veličiny časové, prostředí, situace a sociální status jednotlivce. Tímto statusem přitom myslí vlivy, které člověka od narození determinují a přitom je nemůže sám ovlivnit, jako například – pohlaví, rasa, věk, národnost (Mühlpachr, 2008).

2.3 Teorie vzniku patologického chování

V souvislosti s genezí patologického chování je zapotřebí zmínit také teorie, které vznikly jako diversifikační mantinel této vědní disciplíny.

Biologické teorie:

Podle této teorie je příčinou deviace základ v genetických, anatomických a fyziologických faktorech.

Jde o nejstarší teorii, která se zaměřuje na studium kriminálního chování. Snahou těchto biologických teorií je dokázat existenci typů jedinců ve společnosti, kteří jsou deviantně disponibilní. Představitelem tohoto proudu je italská pozitivistická škola kriminologie.

Rozeznatelnost těchto jedinců se snaží dokázat na základě měřitelných anatomických charakteristik. V této teorii byla vytvořena klasifikace typů:

- *endomorfní*, jejichž charakteristickými znaky jsou měkkost a oblost tvarů,
- *mezomorfní*, jejichž charakteristickými znaky je naopak tvrdost tvarů a kosti s převahou svalů,
- *ektomorfní*, jejichž charakteristickými znaky je převládající křehkost a lineárnost tvarů s malým a hezkým obličejem.

Tato teorie přímo vyzvedává patologicky náchylné jedince jako mezomorfní typy, které mají k páchání protiprávního jednání nejlepší předpoklady.

Především po druhé světové válce jdou vědci ve své biologické teorii dále a vycházejí z antropologie z poznatků genetiky. Tvrdí, že příčina kriminalita je genetická povaha a souvisí s abnormalitou chromosomů.

Psychologická teorie:

Jak z názvu vyplývá, tato teorie je svým vědeckým základem zaměřená na výzkum a hloubání v oblasti lidské psychiky a vychází z osobnosti, kde zkoumá ego, frustraci, agresi a motivaci.

Deviace je podle této teorie považována za nemoc, a je třeba ji léčit a podrobovat kontrole.

V této teoretické koncepci převládá řada pohledů:

- *etiketizační*, kde chování je tzv. „nálepkováno“ jako deviantní a v jedné společnosti je sankcionalizováno a v druhé není,

- *psychoanalytické koncepce*, pohled, který vychází z teorií Zigmunda Freuda, kdy duševní život jednotlivce je ovládán pudy a vnitřními silami, které vyvolávají různé způsoby reakcí a odreagování,
- *teorie frustrace a agrese*, kde hovoříme o pohledu integrace psychoanalýzy s behaviorismem a předpokládá se, že člověk má jisté vrozené instinkty, které charakteristickým způsobem ovlivňují jeho vývoj,
- *behaviorismus*, kde hlavním předmětem zkoumání je studium lidského chování. Deviaci interpretuje ve schématu S – R (stimul – reakce). Následný vývoj tohoto pohledu psychologické teorie behaviorismu vedl k vývojovému stádiu neo-behaviorismu, který se toto schéma rozšířil na S – O – R (stimul – organismus – reakce).

Sociologická teorie:

Tyto teorie zdůrazňují a popisují jako hlavní příčiny patologického chování především vliv prostředí. Jsou zároveň nejpropracovanější.

Popisují podle sociologického smyslu charakteristické prvky deviací tak aby bylo možné ve vědeckém pojetí vnímat toto chování za deviantní. Naplněním těchto skutků lze hovořit podle sociologických teorií o deviantním chování. Těmito prvky jsou: opakovatelnost, hromadnost, sociální závažnost a etiologie. I v této teorii opět existuje řada přístupů:

- *etiketizační* – lidé dostávají „etiketu“ jako značku, která může sloužit k ovlivňování chování ke druhému,
- *anomie* – tvůrcem tohoto přístupu je Durkheim, na přelomu 19. a 20. století, který zkoumal lidi, s pokusem o sebevraždu. Durkheim definuje anomii jako stav společnosti, kdy nefungují a neplatí sociální zákony a jsou nahrazovány bezzákonností.
- *subkulturní teorie* tento přístup vychází z předpokladu, že deviace je výsledkem konformity s normami skupin, kterými jsme členy. Vrstvy se tedy dělí na subkultury, které mají své vlastní normy a zákonitosti a ty mohou být v přímém rozporu s normami společnosti. V tomto přístupu je z větší části rozebrán pohled a vztah subkultury mládeže.
- *teorie kulturního přenosu*. Tento přístup vychází z toho, že deviace je prvkem chování v subkultuře a je převáděna sociálním učením (Mühlpachr, 2008).

2.4 Role napomáhajících profesí

V každé společnosti je nesporně důležité zabývat se oblastí sociální deviace a sociálně patologických jevů v kontextu s možnostmi, které jsou k eliminaci těchto negativních prvků k dispozici. Jedním z těchto nástrojů je nesporně nejdůležitější společensky zaměřená a systematicky podporovaná činnost, která je z hlediska přínosu pozitivního řešení sociálně patologických jevů ve společnosti viditelná ve svých dopadech. Tímto nástrojem je sociální práce s jedinci sociálně patologicky zaměřenými. Sociální práce je definovaná jako profesionální aktivita zaměřená na pomáhání jednotlivcům, skupinám či komunitám zlepšit nebo obnovit jejich schopnost sociálního fungování a současně jde o činnost zaměřenou na tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl. Cílem této sociální práce je podpora směřující k odstranění nedostatků a k předcházení vzniku těchto nedostatků, tedy zaměření na prevenci. V oblasti této sociální prevence je právě napomáhající profese sociální práce součástí sledování a hodnocení poskytované péče. Dalším cílem napomáhajících profesí je činnost kurativní, zaměřená na zmírňování, odstraňování a redukci vzniklých negativních sociálně disfunkčních projevů. Nedílnou podmínkou a předpokladem této činnosti napomáhající profese je vlastnost, která je definována jako aktivita, která sleduje prospěch druhého člověka. Touto činností je altruismus. Činnost pracovníků v napomáhající profesi jsou velmi široce zahrnuté v sociální práci a praxe popisuje několik následujících rolí:

- preventivní – zaměřená na předcházení vzniku nežádoucích společenských situací včasným odstraňováním jejich příčin.
- kurativní - využití sociálně technických opatření ve prospěch klientů (např. materiální pomoc, sociální služby).

3. TYPOLOGIE PATOLOGICKÝCH PROJEVŮ

3.1 Narkomanie

Narkomanie je jedním ze sociálně patologických problémů, který má celosvětový charakter. Tento termín označuje v souladu s definicí WHO užívání farmakologických látek za jiným účelem než medicínským. Narkomanií řadíme do skupiny obecných toxikomanií (vedle alkoholismu, lékové závislosti a nikotinismu). Ve více než 120 zemích jsou vytvořeny programy a vznikají státní instituce, které mají za cíl řešit narkomanií a také ji předcházet. Narkomanie má čtyřdimenzionální charakter: zdravotní, sociální, právní a morální.

Mnohodimenzionální rozměr narkomanie poukazuje na její velmi komplikovaný charakter a řadu ohrožení, která z ní vychází. Ve světě žije asi 150 milionů osob, které ať už regulérně či nelegálně užívají narkotika. Z toho více než 100 milionů osob, které nedokáží žít bez opakovaného užívání psychoaktivních látek. Největší skupinou jsou osoby, které užívají marihuanu a opiáty. Dá se říci, že stejně početné skupiny uživatelů nacházíme u amfetaminu a kokainu. Nikdo nedokáže přesně spočítat počet osob experimentujících s narkotiky, zvláště ve skupině, kde nejpopulárnějším narkotikem je marihuana.

Vedle údajů WHO nejvíce narkotik směřuje na Americký kontinent a následuje Evropa.

Odborníci konstatují, že nejčastěji narkomani sahají po marihuaně, kokainu a syntetických drogách. Stále se udržuje vysoký počet narkomanů s nitrožilní aplikací (heroin). Dostupné informace konstatují, že ve Východní Evropě a Střední Asii je asi 3,2 milionů narkomanů, v Západní Evropě asi 1,2 milionů, v USA 1,4 milionů narkomanů a v Jižní a Jihovýchodní Asii asi 3,3 milionu narkomanů. Nutno dodat, že asi milion nitrožilních uživatelů drog žije v Jižní Americe a asi 2,3 milionu ve Východní Asii.

Například v Polsku se odhaduje asi 60 až 70 tisíc osob, závislých na narkotikách a vyžadujících léčení a asi půl milionu osob experimentujících s narkotiky.

Z důvodu předávkování narkotiky umírá každý rok ve světě asi 200 tisíc osob, přičemž přesný počet není možné zjistit vzhledem k nedostatku statistických údajů v mnoha zemích zvláště třetího světa. Podle WHO je asi 0,2 % všech úmrtí na světě způsobena nadužíváním narkotik.

Samotné počátky závislosti na narkotikách se objevují u prvních kultur. Jde o rodová společenství, ve kterých se ustanovila funkce šamana, mága, čaroděje apod. Důkazy o užívání psychoaktivních substancí nacházíme i ve starověkém Babylóně (šlo pravděpodobně o opium), v Egyptě (marihuana), u Árijců a národů indického poloostrova, Aztéků, Inků a primitivních kmenů Amazonie, jakož i u národů Dálného východu a starověkých Řeků.

Narkomanie je chorobou somatickou i sociální. Prvním příznakem je vznik závislosti jak fyzické, tak psychické. Samotný problém se netýká jen narkomana ale také jeho okolí. Současná medicína a psychologie prezentují narkomanií jako chorobu, která ovlivňuje především nervovou soustavu. Z hlediska medicíny závislost způsobuje výrazné somatické změny spojené s oslabením organismu, snížení jeho imunity, snížení schopnosti bránit se nemocem až po vyčerpání a smrt. Narkomanie je obecně chápána jako jeden z činitelů, které ovlivňují šíření viru HIV a vznik choroby AIDS.

Narkotika však působí odlišně, na každého jedince jiným způsobem jak z hlediska intenzity, tak do délky prožitku. Novinkou na trhu v oblasti narkotik v Evropě je tzv. kombinované užívání narkotik, to znamená, že v rámci jedné dávky se užívají různé substance. To zvyšuje sílu účinku a vyvolává silnější somatické i psychické reakce.

Narkomanie jako taková se vyvíjí ve třech fázích:

- experimentování
- užívání
- zneužívání

Existuje mnoho klasifikací narkotik, které zohledňují např. jejich přírodní původ, syntetický původ, polosyntetický původ. Nejrozšířenější klasifikace je klasifikace WHO.

Závažným problémem 21. Století je rostoucí počet experimentátorů mezi náctiletými a také zvyšující se počet závislých narkomanů mezi osobami středního věku. Odborníci se domnívají, že je to výsledkem velmi rychlého životního tempa a těžkostmi v životě každého člověka jak v oblasti profesní tak osobnostní. Silný vliv na zvyšující se počet experimentátorů mají tzv. mediální vzory, zejména chování idolů tzv. popkultury. Jak zdůrazňují výsledky výzkumů polských odborníků, zejména mediální vzorce chování ovlivňují 85 % experimentátorů, kteří z toho důvodu sáhli po narkotikách poprvé. Výzkumy rovněž potvr-

zují, že užívání narkotik je v městském prostředí typické i pro některé subkultury např.: hip hop, techno a další.

Mezi nejzávažnější charakteristiky současné narkomanie lze zařadit i tyto jevy:

- silné spojení s jinou patologií, zvláště s kriminálním chováním, organizovaným zločinem a prostitucí
- vznik tzv. polytoxikománie tzn. užívání vícero drog najednou.
- velmi nízký věk při zahájení užívání narkotik
- stabilizace tzv. opiátové narkomanie
- rychlý nárůst narkomanie amfetaminové, kokainové a marihuanové
- destigmatizace marihuany (stává se jakoby „legální“ drogou)
- výskyt nových rostlin, které se objevují na trhu s narkotiky (vyrábí se z nich méně známé substance)

Novým problémem drogové scény je stále se rozšiřující počet substancí a rostlin užívaných s cílem užití těchto látek v rámci narkomanie. Vedle sušení těchto rostlin se užívají i jejich výtažky a rovněž se rozšiřuje počet osob užívajících tyto substance legálně. Jedná se o látky uklidňující, léky na spaní apod.

Drogou tzv. průchozí je řadu let v evropském prostředí alkohol. Velmi důležitým prvkem drogové scény je její spojení s organizovaným zločinem. Podle zprávy Europolu je více než 90 % drog na evropském trhu distribuováno prostřednictvím organizovaného zločinu. Mezi tyto skupiny patří i různé skupiny mafie: ruskojazyčné, albánské, italské, mexické a také kolumbijské kartely. V Evropě se stále rozšiřuje počet tzv. drogových cest, které mají mezinárodní respektive nadnárodní charakter. Těchto cest je velmi mnoho. Nejdůležitější cestou je trasa z jižní Ameriky přes přístavy ve Španělsku, Itálii, Francii a Albánii. Tato trasa se označuje jako mořská trasa. Existuje ale také trasa balkánská a asijská.

Již řadu let nedochází ke změně na straně producentů drog. Více než 90% světových zásob heroínu pochází z Afganistánu a 100% kokainu z Kolumbie, Ekvádoru, Peru a Brazílie. Největší podíl na výrobě Amfetaminu má v Evropě Německo, Belgie, Holandsko, Česko a Polsko. Co se týče amfetaminu, prudce narůstá produkce drogy v Rusku, Bělorusku a na Ukrajině. Významné regiony drogové produkce jsou dále Maroko, země Zlatého trojúhelníku, balkánské země, Somálsko, Turkmenistán, Uzbekistán a Tádžikistán. Světový trh s

drogami má obrat odhadem 20 až 30 miliard dolarů ročně, přičemž konečná cena dávky drog může být až 1000x větší než je cena vyplacená producentovi (KOSYRZ, Z., 2009).

3.2 Hazard

Hazard je pojem velmi široký a představuje:

- 1.) Hraní veškerých her peněžních
- 2.) Rizikové chování, nebezpečné chování, kde o výsledku rozhoduje náhoda.

V angličtině se pro slovo hazard užívá termín gambling. Obecně je hazard vnímán jako získávání peněz, nebo jiných profitů prostřednictvím účasti v různých hrách s nejasným výsledkem, kde důležitou roli hraje náhoda.

Hazard má i svá specifika a to:

- možnost výhry
- výhra nezávisí na schopnostech a dovednostech hráče
- výhra je závislá na typu stanovených regulí

Jak ukazují antropologické výzkumy, hazard jako forma hry se objevoval ve všech starověkých civilizacích a týkal se (tak jako dnes) každé sociální skupiny.

V současnosti se tento sociálně patologický jev objevuje stále častěji (zejména od 70. Let 20. stol.) a to hlavně v západních zemích a nabaluje na sebe stále více jiných patologických jevů. To potvrzuje současná literatura, která tzv. patologické hráčství zařazuje mezi nejčastější poruchy chování. Charakteristikou těchto poruch chování je impulzivní chování a narůstající emocionální napětí před samotnou hrou a nakonec pocit určité formy úlevy a uspokojení po vykonání hry. Nejčastěji se setkáváme s hazardními hrami ve formě rulety, herních automatů, peněžních loterii, video loterie, karetní hry (jako např.: black jack, poker a další), nebo hra bingo. Dále mezi hazardní hry lze zařadit pyramidové hry, koňské dostihy, psí závody a také hazardní hry na internetu. Co se týká výskytu hazardu prostřednictvím internetu, je nutné zdůraznit, že v poslední době prudce narůstá počet virtuálních kasín, nebo internetových stran, které umožňují licitování on-line a nebo různé druhy her na burze bez nutnosti navštívit samotné zařízení. Internet prostřednictvím své anonymity a také díky odstranění časových a prostorových hranic v podstatě dopřává riziku vzniku závis-

losti na hazardních hrách a může být také příčinou jiných závislostí jako např.: internetová závislost, závislost na nákupech, licitování apod.

Osoby, které hrají sporadicky, ve většině případů dokáží odhadnout pravděpodobnost výhry i prohry a hru berou jako zábavu. Diametrálně odlišné motivy se objevují u osob, u kterých účast na různých hrách sebou nese již rysy patologického hazardu a v souvislosti s tím vzniká závislost (GRIFFITHS, M., 2004).

Podle mezinárodní klasifikace WHO se za patologický hazard považuje takové chování, které je charakteristické častým a opakovaným hraním, které dominuje, respektive převládá v životě člověka a výsledkem je změna hodnot, sociálních povinností a pracovních návyků, jakož i změna materiálních a rodinných podmínek života (WORONOWICZ, B.T., 2003).

V situaci vzniklé závislosti dochází k výrazné změně ve vztahu „hra – hráč“. Hra se stává nutnou potřebou a přestává být závislá na vůli hráče. Závislí hráči ztrácí schopnost samokontroly např. v situaci, kdy nedisponují dostatečnými finančními prostředky na další hru a zkouší získávat tyto prostředky nelegálním způsobem. Závislost se stává tedy často příčinou krádeží, nebo jiných projevů chování, které mají kriminální charakter.

V případě náctiletých dochází k nežádoucím způsobům chování jako např.: záškoláctví s cílem zajistit si čas pro svoji hru, vznikají konflikty s učiteli a rodiči a dochází k častým výpůjčkám peněz. Často této hře věnují finance určené na školní obědy, školní pomůcky, dojíždění apod. Objevují se problémy ve škole, v učení a v některých případech se objevuje agrese, vyšší spotřeba alkoholu i drog (HOLLIN, C. R., 2004).

Diagnostická kritéria, která jsou uvedena v 10. revizi WHO konstatují, že o patologickou hru se jedná v případě, kdy v období posledního roku byly potvrzeny nejméně tři z níže uvedených symptomů:

- 1.) Silná potřeba hazardní hry.
- 2.) Subjektivní pocit obtížného zachování kontroly spojený s hazardem.

- 3.) Výskyt neklidu a podráždění, nebo zhoršení pocitu při snaze přerušit či omezit hru.
- 4.) Trávení stále většího časového intervalu při hraní s cílem získat uspokojení.
- 5.) Postupné zanedbávání alternativních způsobů osobní spokojenosti či příjemných pocitů, které jdou na úkor hry.
- 6.) Pokračování v hazardní hře i přes výskyt škodlivých následků (fyzických, psychických, sociálních) o kterých je známo, že mají s hazardní hrou souvislost.

Proces závislosti na hazardních hrách je velmi diferencovaný, co se týká doby trvání a to v intervalu měsíců až několika let. U této závislosti nacházíme analogii obdobnou alkoholové závislosti, nebo závislosti drogové. Geneze závislosti na hazardu má čtyři fáze:

- 1.) Fáze obvyklého hraní (jde o hraní na veřejnosti, fantazírování nad velkou výhrou, stále kratší intervaly mezi hraním a vkládáním stále vyšších sázek).
- 2.) Fáze ztráty (vysoké prohry, půjčky, odsouvání práce a rodiny do pozadí, snaha skrýt svoji závislost).
- 3.) Fáze desperace – proher (separace od rodiny a přátel, ztráta zaměstnání, narůstající dluhy, pocity viny, bezradnosti a deprese).
- 4.) Fáze ztráty nadějí (rozvod, pocit beznaděje, sebevražedné úmysly a také pokusy) (WORONOWICZ, B.T., 2003).

Hazard je jedním z nejvážnějších ohrožení především pro mladé lidi, pro které jsou hrací automaty zajímavou formou trávení volného času. Vznik této závislosti způsobuje ztrátu interpersonálních vztahů, omezování přátelských kontaktů a tyto ztráty jsou nahrazeny kontaktem s počítačem či výherním automatem. Hra se pro tyto jedince stává hodnotou sama o sobě. Je to jediný životní cíl. Patologický hazard je u dětí a mládeže velmi často stimulovaný prostřednictvím dospělých. Výzkumy v této oblasti dokazují, že v této oblasti existuje vysoká korelace mezi hazardem u mládeže a jejich rodiči. Riziko vzniku problému spojených s hazardem se u náctiletých zvyšuje s výskytem destruktivních vlivů, které se objevují v prostředí, ze kterého daná osoba pochází. Jedná se o tyto faktory:

- nefunkční a disfunkční rodinné prostředí
- obtížná materiální situace v rodině
- stresové situace v rodině
- nepřiměřeně silná váha hodnoty peněz v rodině
- smrt rodiče, nebo osoby blízké, která takovou roli v dětství plnila
- vážná nehoda, či těžká choroba a to jak vlastní tak některého člena rodiny
- manželská nevěra rodičů
- častý výskyt násilí v rodině (slovní, fyzické, psychické, sexuální)
- pocit odcizení v dětství
- pocit nedocenění a bezradnosti

V případě příležitostných hráčů nám výsledky výzkumů ukazují, že příčinou hazardu je silná potřeba zábavy, potřeba hry spolu s přáteli, možnost snadno vyhrát peníze, vnímat hru jako výzvu, nedostatek jiných činností, snadná dostupnost automatů a adrenalinové vzrušení. Základní příčinou patologického hráčství je však příčina změny životního stylu a útek před problémy, které realita přináší (BELLRINGER, P., 1999).

V zemích, kde hazard není zakázaný, jsou příjmy z jeho zdanění součástí státního rozpočtu. Klasickým příkladem jsou USA, kde v roce 2004 byl obrat z provozu kasín 47,3 mld. dolarů a v roce 2009 64,1 mld. dolarů. Evropa se nachází na druhém místě pomyslného žebříčku. Nejvíce investují do hazardních her Francouzi (2,5 mld. euro v roce 2004) následuje Německo a Británie (kolem 1 mld. euro). Hazard se rozšiřuje také v Japonsku, kde se odhaduje na 200 tisíc nelegálních kasín – barů, tzv. „shantis“, ve kterých je roční obrat kolem 10 mld. dolarů. Vedle oficiálních statistik se odhaduje, že obrat hazardu v celé Asii je kolem 8,8 mld. dolarů (polovina této částky náleží jako obrat kasín malého státu Macao). Zde se v nejbližších letech odhaduje obrat až 13 mld. dolarů ročně. V islámských zemích je hazard zakázaný. V Polsku byl roční obrat v roce 2005 6,5 mld. zlotých (kasína provozovalo pět firem, herny provozovalo 13 firem a zábavní podniky 8 firem) (www.pl.Wikipedia.org/wiki/Hazard, 10.11.2012, 13:10).

3.3 Kriminalita

Termínem kriminalita označujeme záměrnou činnost člověka, která je společensky nebezpečná, je zakázaná pod hrozbou trestu. Termínem kriminalita se označuje řada přestupků, ke kterým došlo ve vymezeném čase na daném území. Kriminalitu lze také chápat jako souhrn činů, které jsou právně zakázány pod hrozbou trestu na vymezeném teritoriu. Kriminalitu můžeme chápat také jako akt proti obecnému bezpečí respektive akt proti bezpečí ve vztahu ke zdraví, životu, svobodě, obyčejům, eventuálně tělesné nedotknutelnosti, nebo jako akt proti rodině, mládeži, společenskému mínění. V neposlední řadě sem řadíme činy hospodářské kriminality, daňové kriminality, činy směřující proti státním a sociálním institucím, proti spravedlnosti a obecnému pořádku. Z hlediska aktérů kriminality pohlížíme na tento jev:

- a.) Jako kriminální čin spáchaný pachatelem poprvé.
- b.) Na čin spáchaný opakovaně (tzv. recidiva).

Z hlediska pohlaví dělíme kriminalitu na kriminalitu žen a mužů a z hlediska věku na kriminalitu dětí a mládeže a dospělých. Kriminalita je sociálním jevem, který lze charakterizovat takto:

- a.) Vytváří ohrožení pro právní řád.
- b.) Představuje nárůst počtu osob, které se podílejí na kriminálních činech.

Výsledky kriminologických výzkumů, které byly v posledních letech realizovány, nám dovolují formulovat následující teze:

- 1.) Kriminalita je funkcí civilizačního rozvoje, tedy čím vyšší civilizační rozvoj, tím vyšší kriminalita.
- 2.) Kriminalita podobně jako jiné formy sociální patologie podléhá procesům demokratizace, což znamená, že aktéři kriminálního chování se rekrutují ze všech sociálních skupin a nacházíme mezi nimi i politiky a osoby, které vykonávají velmi důležité sociální funkce. Tento proces demokratizace se dotýká také problémů Viktimologie, protože každý člověk se může stát obětí kriminality.
- 3.) Nezávisle od stále propracovanějších postupů v oblasti kriminologie můžeme sledovat v oblasti trestní politiky jistý regres. To znamená, že stále více pachatelů kriminálních činů není potrestáno.

Kriminalita na přelomu 20. a 21. století ukazuje velmi znepokojující tendenci, kterou je stále se snižující dolní věková hranice pachatelů kriminálních činů. Tuto skutečnost potvrzují nejen materiály policejní agendy ale také materiály WHO. Rovněž to potvrzují statistiky ze států, ve kterých je registrována nejvyšší kriminalita. Kriminalita ovlivňuje sociální život společnosti a má vliv i na patologizaci veřejného života. Snižuje se věk pachatelů, roste počet přestupků (WEGRZYN, G., 1997).

Bruno Holyst již v roce 1993 publikoval některá zjištění ve struktuře kriminality. Jsou jimi:

- 1.) Roste počet činů proti životu a zdraví a jsou spojeny s agresí, násilím a bezohledností vůči obětem.
- 2.) Stále častěji pachatelé užívají zbraně nejen vůči obětem ale také vůči policistům.
- 3.) Množí se přestupky násilného charakteru. Vraždy, bitky, terorismus.
- 4.) Zvětšil se počet skupin páchajících přestupky a zvýšila se jejich profesionalita (Většina kriminálních činů je realizována skupinově, organizovaně a plánovaně).
- 5.) Stále častěji se na této činnosti podílejí obyvatelé cizích států, kteří se pohybují na území toho kterého státu.
- 6.) Znepokojujícím způsobem narůstá demoralizace nezletilých.
- 7.) V jednotlivých zemích se objevují tzv. světové tendence v oblasti kriminality (jedná se o kriminalitu spojenou s drogovým trhem).

Nejvýznamnějším problémem současné společnosti je organizovaný zločin, tzv. kriminalita organizovaná, která je na mezinárodním fóru definována jako skupina pachatelů, kteří vytváří jasnou strukturu skupiny, tvoří ji tři a více osob pracujících ve shodě s cílem realizovat jeden či více vážných kriminálních činů, ze kterého získají ihned, nebo později především finanční prospěch, nebo jiný materiální prospěch. Cílem takové organizované skupiny kriminálního typu je získání maximálního zisku v souvislosti s výsledkem plánovaného kriminálního činu. Nejzávažnější projevy organizovaného zločinu jsou mezinárodní formy útoku proti bezpečnosti např.: teroristický útok, nelegální obchod se zbraněmi, výbušninami apod. Organizovaný zločin je velmi často spojen s mezinárodním drogovým trhem. To ohrožuje nejen jedince ve společnosti ale také celou společnost, působí to destabilizaci států a často vyvolává mezinárodní konflikty. Kriminalita jako sociální jev je úzce spojena s rozvojem sociálních struktur a to jak v oblasti jednotlivých zemí, tak v oblasti globální.

Kriminalitu chápeme jako důsledek civilizačního rozvoje, jako důsledek stavu materiálního i duchovního života společnosti. Kriminalita úzce souvisí s ideologickými poměry každého státu, se systémem hodnot a norem dané společnosti, s danou morálkou a zvyklostmi a hlavně s životním stylem dominujícím ve společnosti (HOLYST, B., 2005).

3.4 Závislost na lécích

Závislost na lécích je nadměrné užívání určitého léku eventuálně většího množství léků, které se užívá kvůli obsahu chemické substance po delší dobu s cílem získat užitek, který vzniká působením tohoto léku a způsobuje neadekvátní reakce. V případě lékománie je důležité upozornit na tři základní skupiny substancí, které způsobují závislost:

- 1.) Uklidňující léky, které odstraňují strach.
- 2.) Léky povzbuzující, které vyvolávají příjemné pocity.
- 3.) Léky psychotropní, které vyvolávají psychotické představy.

Lékománie je charakterizována zvýšenou potřebou užívání léků, velmi silnou závislostí psychickou i fyzickou, těžkými projevy abstinence při náhlém přerušení užívání léků a v neposlední řadě negativními vlivy pro osobu i společnost. V případě nadměrného stavu užívání léků může dojít i ke smrti. V diagnostickém a statistickém manuálu americké psychiatrické asociace DSM-IV nacházíme lékovou závislost v psychických poruchách. Není vymezena jako samostatná kategorie zneužívání léků. V rámci lékománie můžeme vysledovat několik typů chování, nebo projevů chování spojených se zneužíváním léků jako jsou:

- 1.) Opakované pokusy zajistit si recepty do zásoby
- 2.) Usilovná snaha, která vede k rychlému získání receptu
- 3.) Nezvykle časté kontakty s lékaři
- 4.) Vyhýbání se lékařům, kteří podezřívají člověka ze závislosti
- 5.) Rezignace z dosud realizovaných zájmů a zálib, jakož i přerušení kontaktů s přáteli

6.) Prohlubující se deprese a strach v případě, kdy se získání receptu opoždí, nebo se ukazuje jako nemožné

7.) Nadužívání alkoholu s cílem zesílit účinnost léků

V situaci, kdy jsou léky užívány příliš dlouho a ve velkém množství, které překračuje terapeutické dávky dochází k situaci, kdy tyto nadměrné dávky se stávají toxické a mají negativní vliv na organismus. V takovém případě lékománie nabývá formy velmi nebezpečné toxikománie. Lékománie vede ke změně psychických procesů ale také somatických a způsobuje nutnost užívat požadovaný lék za každou cenu bez ohledu na negativa, která přináší (psychická, fyzická, sociální, finanční, morální). Pokud je daný lék užíván dle předpisu dochází v průběhu času k nárůstu jeho tolerance v organismu, což snižuje jeho sílu a účinek. Potom musí uživatel přijímat větší dávky, aby získal ten samý farmakologický efekt. To postupně vede ke vzniku závislosti. V případě lékománie se nejčastěji objevuje závislost psychická, která se projevuje nezvládnutelnou potřebou užívat daný lék s cílem získat efekty v emocionální sféře. To znamená získat pocit uspokojení, nebo si zlepšit pocit sebevědomí. U lékománie vystupuje somatická závislost méně často, tato závislost se opírá na nutnosti užívat daný lék v případě, kdy organismus pociťuje nutnost přijímat určitou psychickou substanci. Při vysazení daného léku dochází k somatickým změnám, které nejsou tak agresivní jako je tomu u jiných drogových závislostí. Jedná se zejména o poruchy krevního tlaku, poruchy činnosti srdce, poruchy dýchání, a v případě vysazení opiátů dochází ke krvácení z nosu, nadměrnému pocení, bolesti hlavy, průjmů apod. Fyzická závislost lékománie vychází především z faktu, že užívaná substance se bezprostředně podílí v rámci trávení na činnosti organismu, stává se součástí metabolických činností organismu a je potřebná až nebytná pro jeho normální fungování. Nutno na tomto místě zdůraznit, že projevy jak psychické, tak fyzické závislosti jsou velmi často spolu silně svázány a jejich rozeznání je v zásadě prakticky nemožné. Tyto změny, které jsou spojeny s přerušáním užívání léků, se popisují jako abstinenční syndrom. Jedná se o soubor příznaků o různé konfiguraci a síle, které se objevují v situaci celkového, nebo částečného omezení příjmu lékové substance. Výskyt tohoto syndromu je jednoznačným potvrzením závislosti. Lékománie má mnoho zdrojů tzn.: že neexistuje jednoznačné vymezení příčin vzniku. Vychází to především ze složitosti lidské psychiky, jakož i biochemických podmínek lidského organismu. Odborníci neustále hledají možné příčiny vzniku této závislosti a v odborné literatuře se objevuje např. genetická příčina, psychologická příčina, sociálně kulturní podmí-

něnost vzniku závislosti. Mezi nejčastější příčiny vzniku lékománie jsou nejčastěji definovány vlivy prostředí jako např.:

- a.) Nedostatečné ekonomické podmínky života člověka
- b.) Převzatý model užívání léků od svých rodičů, nebo pečovatelů
- c.) Rodinné konflikty
- d.) Emocionální poruchy v raném věku

(MEYER, R., 2003).

Tendence ke zneužívání léků se objevuje také velmi často u osob, které po velmi dlouhou dobu užívají léky v rámci léčení alergie, senné rýmy, chronických bolestí hlavy, zánětlivé stavy, stavy neklidu a strachu a nemoci neurologické. Pacienti, kteří nejsou správně informováni ze strany odborného personálu se chtějí rychle vrátit ke svému zdraví a velmi často sami zvyšují množství užívaného preparátu. Rovněž významnou roli hraje i neodborné poradenství od členů rodiny, od sousedů či jiných osob, které na takové rady nemají odpovídající lékařskou kompetenci. Také léky, které člověku poradí někdo jiný neznámý, mohou vést k nežádoucím efektům a výsledkem může být stav, kdy člověk užívá několik léků současně. Nutno zdůraznit, že zneužívání léků není někdy pouze záležitost samotného nemocného. Někdy se stává, že je to výsledek užívání léků v důsledku lékařsky kontrolovaného užívání léků a to buď ve vysokých dávkách, nebo velmi dlouhodobě. Ne zcela typickým příkladem může být i používání antibiotik, v případě, kdy není indikována nutnost jejich užívání. Antibiotika jsou velmi často užívána profylakticky jako prevence vzniku závažného onemocnění. To velmi často vede ke vzniku rezistence na daná antibiotika. Například u závislosti na morfiu, nebo léků, které vyvolávají podobné účinky se stává, že není léčena pouze silná a chronická bolest ale efekt užívání morfia se objeví i v oblasti psychologické a sociální (např. útek z reality, obtíže v adaptaci, neschopnost zvládat životní problémy, hledání neobvyklých pocitů až halucinací). Nelze rovněž zapomínat, že v mnoha případech přesvědčení nemocného o existenci jeho choroby se stává jakoby výsledkem činnosti marketingu farmaceutických firem. Ty provádí intenzivní reklamní kampaň a nabízí stále novější generaci léků, které jsou terapeuticky efektivnější a zaměřeny na konkrétní potřeby nemocných pacientů. Tato situace nezůstává bez odezvy. Narůstá zájem o užívání léků mezi pacienty. Vlivem reklamy se užívání léků vitamínů a potravinových doplňků stává součástí životního stylu a toto užívání je výsledkem propracované a připravené

psychologické manipulace. Člověk se stává obětí nebezpečně formulované, svérázné farmako-ekonomiky. To znamená, že není důležitý člověk a jeho nemoc, ale důležité jsou zisky, které mohou vzniknout firmám z té které choroby. Nadužívání léků, anebo závislost na lécích se stává stále vážnějším problémem nejen v Polsku, Česku ale i v mnoha zemích na světě. Znepokojující je fakt, že např. Polsko, se už mnoho let objevuje na čelních místech pomyslného světového žebříčku ve vztahu k výdajům za léky a užívání léčebných preparátů v přepočtu na jednoho pacienta. Výdaje na léky se v Polsku odhadují na 2,4% HDP a jsou jedním z nejvyšších v Evropě. V roce 2000 se Polsko nacházelo na prvním místě na světě v užívání množství léků na jednu osobu. V lékárnické praxi se farmaceuti stále častěji setkávají s nadužíváním a zneužíváním léků především proti bolesti, alergii, uspokojujících léků, povzbuzujících léků, antidepresiv a léků na očistu organismu. Tato situace se týká jak léků, které jsou vydávány pouze na recept tak i léku, které je možné získat volným prodejem bez receptu. V mnoha případech se lékárny setkávají se žádostí pacientů, aby jim vydali lék ze skupiny povinně předepisovaných na recept volným prodejem. Nejčastěji se tato situace týká farmaceutických prostředků, které mají psychotropní účinky, anebo steroidů. Nutno zdůraznit v této souvislosti, že léky, které člověk užívá, bez předešlé lékařské konzultace mohou způsobit nejen řadu intenzivních nežádoucích účinků a interakcí ale mohou zhoršit zdravotní stav člověka, ale dokonce mohou přispět ke vzniku nových nemocí. Tyto nekontrolovaně užívané léky mohou zkreslit skutečný obraz zdravotního stavu člověka a to může ztížit eventuálně znemožnit stanovení správné diagnózy a to může vést až k příčinám úmrtí. V rámci prevence a profylaktiky lékové závislosti se jedná o velmi složitý problém, ale není to nemožné. Terapie lékově závislého musí být výrazně individualizovaná v závislosti na konkrétním případě a je nutné ji realizovat pod lékařským a farmakologickým dohledem. V případě psychické závislosti je nejrealističtější metodou podávání placebo nemocnému. Jde o tzv. pseudolék, či přírodní prostředek, který nepůsobí na organismus biopsychicky. V rámci prevence lékové závislosti je nutné si uvědomit, že je nezbytně nutné omezit dostupnost léků, zpřísnit množství preparátů vydávaných na recept, zvýšit osvětu a zaměřit se na adekvátní výchovné působení. Nutné je si uvědomit, že není důležitá jenom skupina těchto substancí ale také cílená a propracovaná diagnostika v oblasti nutnosti užívat daný lék (JEDRZEJKO, K., WOSZCYK, W., 2007).

4. RODINA JAKO INSTITUCE

Rodina je považována za nejmenší a zároveň nejstarší sociální skupinu. Tvoří ji svébytná enkláva jejich členů. Při svém vývoji bylo rodině určeno plnit několik rolí a úkolů, které nemůže splnit žádná jiná instituce. Je samozřejmostí, že základní problémy socializace a výchovy jsou realizovány právě v rodině. Z historického pohledu je rodina instituce, která se skládá z okruhu osob, nejčastěji jsou to manželé a jejich děti. Často je k rodině přiřazováno příbuzenstvo každého z manželů, ale toto příbuzenstvo musí být do jisté míry vymezené. Poté mluvíme o užší rodině. Velikost rodiny, respektive kdo do ní patří, je stále otevřenou otázkou. Neboť vedle matky, otce a dětí tam lze řadit rodiče rodičů, sourozence rodičů apod.

4.1 Geneze rodiny jako instituce

Takovéto složení rodin nalézáme především v devatenáctém století. Tento typ pramení ještě z dob feudalismu. Je to tradiční model rodiny. Rodina je nejen ekonomickým ale i kulturním útvarem. Současná rodina se musí bránit celé řadě dehumanizujících a ohrožujících vlivů rodinného života. Rodina by měla plnit a zachovávat především emocionální funkci a funkci výchovně – zabezpečující (výchovnou a zároveň zajistit bezpečí pro všechny její členy). Občas lze vysledovat, že některé funkce rodiny zanikají nebo se mění v průběhu soužití jejich členů. Také se mění sociální role otce, matky a dětí. To pramení z toho, že se otevírá a rozšiřuje okruh činností, které probíhají mimo rodinu. Rovněž to ovlivňuje televize, internet, vrstevnické skupiny. Jistý vliv mají také změny civilizační a vlivy postmoderní společnosti.

4.2 Aktuální problémy současné rodiny

V současnosti narůstá počet neúplných rodin, ve kterých se vyskytuje patologické chování a současná společnost je tím nucena k vytváření rodin náhradních, respektive aktivizovat různé formy sociální pomoci pro neúplné rodiny. Princip narůstání těchto jevů je více než znepokojující. V rodině se u dítěte zcela zásadně rozvíjí morálka, dále se dítě rozvíjí sociálně i psychologicky, utváří se jeho osobnost. Toto tvrzení má universální charakter. V každé geografické oblasti vystupuje jinak. Současná civilizace vytváří mnohá ohrožení

rodiny a také klade řadu výzev. Je to závislé na typu státu, náboženství, politickém uspořádání ale na eskalujícím vlivu masmédií. Řada těchto jevů vyvolává zvláště u mladých lidí frustraci, pocit bezmoci, agrese, násilí a závislosti. Narůstají nežádoucí typy chování, stále větší společenské zlo a často převažující negativní stereotypy chování. Současná rodina se musí vyrovnávat s opravdovým a konkrétním každodenním životem, nejen společnost ale i ona prožívá krizi a ne vždy je schopna plnit svoje funkce, neboť kolikrát sama potřebuje pomoc.

Hovoří o tom Ziemska, která analyzuje rodičovské postoje, které vykazují stále větší rozdíly mezi požadovanou normou plnění rodičovských funkcí a skutečností. Rovněž akceptace dítěte v rodině se mění. Jinak se chápe svoboda, práva dítěte, společná práce s dítětem. Současná rodina prožívá řadu problémů, které se dají obtížně diagnostikovat. Svědčí o tom např. násilí v rodině. V odborné literatuře najdeme fyzické násilí, psychické násilí, sexuální násilí ale i zanedbávání. Tyto formy násilí se projevují velmi různě a velmi obtížně se dokazují a analyzují. Svědčí o tom řada výzkumů. Nejčastěji se setkáváme s násilím zaměřeným na dítě. Klasickým příkladem jsou situace, kdy dítě v rodině bylo nechtěné. Také role v manželském soužití se mění. Na počátku Anna Kareniny Tolstoj píše: „Všechny šťastné rodiny jsou si podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná svým způsobem.“ (ZIEMSKA, M., 1969).

Každá rodina prochází krizovými etapami a každá svým vlastním rytmem. O osudech manželství a rodin a o počtu zmiňovaných krizí nehovoří jenom počet rozvodů ale také přirozený přírůstek obyvatelstva na tisíc obyvatel. Ukazuje se, že států s nejnižším přirozeným přírůstkem je podle statistik 53. Nejvyšší přirozený přírůstek má 61 států, ale jsou to státy, které jsou ekonomicky nejméně rozvinuté. Nízký přirozený přírůstek obyvatel vychází také z toho, že pro mnoho mladých lidí není založení rodiny hodnotou (Encyklopedia PWN., 2006).

V Polsku je např. v současnosti pět miliónů lidí, kteří neuzavírají manželské svazky (v Evropě je to již 160 milionů lidí). Tito lidé preferují bohatý kulturní a zábavný život, žijí v takzvaném single životním stylu. V zásadě je mnohem více důvodů, proč nedochází k uzavření manželství. Mezi ně patří: mezilidské konflikty, vzájemné nepochopení, pocit mar-

nosti, nenávist, závist, manipulace a život neustále pod tlakem. V takových podmínkách se potom manželství eventuálně rodina velmi obtížně zakládá a velmi obtížně udržuje (RZAŻEWSKA, A., MAZURKIEWICZ, P., 2006).

Rodina je velmi často místem realizace řady sociálně patologických projevů. Již zmiňované násilí, které může vyústit i v sebevražedný pokus. Polské statistiky uvádějí, že až 30% žáků na středních školách alespoň jednou uvažovalo o sebevraždě. V Japonsku v roce 2004 si přes 60 mladých lidí vzalo život a byli k tomu motivováni prostřednictvím internetu. Z teoretických i empirických analýz týkajících se rodiny stále vychází, že rodina je jedním z nejtrvalejších společenství. Rodina nemůže existovat bez schopnosti řešit konflikty a problémy, které přináší současnost (BANDACH, L., 2005).

4.3 Faktory determinující rodinu

Demoralizace

Demoralizace je kategorií morální a má několik významů. Nejčastěji však ji chápeme jako depersonalizaci lidské osoby. Tento termín pochází od existencionalistů, kteří ho užívali na vymezení stavu ztráty vlastního já, anebo vlastní identity. Velmi často je depersonalizace spojena s disocialitou, kdy určitý soubor činností, myšlení či postojů, anebo emocí člověka zůstává oddělený od zbytku osobnosti a funguje nezávisle. Charakteristickým znakem takové situace jsou poruchy osobnosti.

Podstatou demoralizace je stav permanentní krize, který se projevuje rozčarováním, ztrátou zájmu, nemožností něco řešit, ztrátou smyslu života, ztráta perspektivního myšlení, nadměrná privatizace cílů, ignorování veřejných věcí. Z hlediska sociálních teorií se setkáváme v tomto případě s relativizmem a subjektivizmem ve všech projevech sociálního života. Zásadním klíčem takového života je situace, kdy člověk mění svůj osud a opírá ho pouze o lidské emoce a afekty. Pak nastupuje tzv. kulturní degradace, což je jakési zubožení osobnosti jak po stránce estetické, tak myšlení. Objevuje se destrukce celého lidského života a to, co člověk přijímá, jsou pouze primitivní fragmenty kultury. Takový člověk sahá po pornografii a sleduje brutální seriálové scény apod. Tento destruktivní proces ho přivádí k tzv.: hybridizaci kultury, která je typická právě pro současnou postmoderní společnost. Demoralizace vede rovněž k dehumanizaci, která představuje ztrátu lidských charakteristik ve smyslu ztráta prosociálního myšlení, ztráta snahy o prospolečenské aktivity. V této situ-

aci pak hovoříme už o sociální degradaci, která se projevuje postižením mnoha sociálních skupin. Objevují se nedostatky materiální povahy a tato ekonomická situace vede k řadě psychosociálních problémů. Objevuje se materiální bída a morální nouze a to jsou determinanty, které dezorganizují rodinu a jiné sociální skupiny a vyvolávají pocit permanentního neklidu. Tato situace navozuje vznik psychopatologických postojů a vzorců chování. Poté následuje proces patologizace a vzniká řada závažných sociálních důsledků jako je alkoholismus, prostituce, narkomanie apod. (RADZIEWICZ-WINNICKI, A., 2004).

Právě tyto projevy vedou k rozkladu rodinné struktury a rodina se dostává do prostoru nebezpečného rizika rozpadu. Patologické projevy chování eskalují konflikty v rodině a objevuje se široké spektrum vnitřních rodinných deviací. Pak následuje frustrace a ta přináší nové mechanismy, které vedou k marginalizaci některých členů rodiny, nebo celé rodiny a sociálnímu vyloučení některých členů rodiny, nebo celé rodiny. Vzniká tak bezdomovectví, žebráctví, kriminalita, deviace apod. S touto patologií vzniká syndrom traumatického života jako trvalá porucha osobnosti a ta vyžaduje speciální pomoc.

Jiným projevem demoralizace se může stát v životě člověka i společnosti přizpůsobení se společnosti jako takové a vzniká konformismus. Tento termín z objektivního pohledu ukazuje na stav faktické shody chování s daným vzorcem a nebere při tom v úvahu motivy, které k tomuto chování vedou. Konformismus se vztahuje jak na chování člověka, kdy jedinec dělá to, co je ve shodě s většinovou společností, tak na postoje kde je základem konformismu unifikovaný postoj ve výsledku takový jako mají jiní.

Demoralizace ve všech projevech lidského života jak individuálního tak sociálního nezávisí na sociální, ekonomické a politické situaci ve které se člověk nachází ale je především procesem destrukce osobnosti. Tak vznikají deviace, které jsou rovněž projevem demoralizace. Deviací je každý vzorec chování, který se v různém stupni různí od norem přijatých ve společnosti. Je to stav, kdy jedinec či sociální skupina odmítá normy a hodnoty, které jsou nutné pro život ve společnosti. Deviace má i svůj etický rozměr a netýká se pouze jedince ale také společnosti (Herman, J.L., 2003).

Konsumpce

Pojem konsumpce většinou vyvolává negativní konotace. Tímto pojmem označujeme stav, kdy dominují v osobním i společenském životě materiální hodnoty nad duchovními. Sou-

časná společnost je typická konzumním stylem života. Při analýze tohoto jevu nemůžeme abstrahovat od aktuální sociální reality, kde dochází ke změně hodnot a společnost se řídí kultem peněz. Při analýze současných průmyslových společností nutno konstatovat, že nárůst produkce vede k nárůstu konzumce a tento nárůst je vnímán, jako cíl sám o sobě, v různých regionech světa však překročil již potřeby člověka a tento nárůst je tak velký, že se prakticky vymyká jakékoliv kontrole. Materiální dobro zaujímá první místo před všemi ostatními hodnotami a stává se také kritériem významu jedince či skupiny ve společnosti. Ideologií současné průmyslové civilizace je trvalé zvyšovat materiální rozvoj, tedy jak produkci, tak spotřebu. V situaci člověka, který žije na počátku 21. století se objevuje silný tlak na produkci (produkovat více), na spotřebu (spotřebovat více). Zde nutno připomenout, že tento tlak je cílený i na osoby, které žijí na hranici životního minima. Mentalita člověka v přetechnizované společnosti se orientuje k takovému způsobu myšlení, že každou aktuální životní potřebu je nutné okamžitě uspokojit, aby mohla nastoupit jiná potřeba. Motem současné společnosti je: „nejdříve mít a potom být“. Narůstající spotřeba je spojena i s hedonistickým postojem k současnosti a to vede u části populace k orientování se na život typu: „brát a mít“ a je stále těžší se setkat například s mladými lidmi, kteří prezentují svůj životní postoj motem: „dávat a být“.

Spotřební postoje také stimulují a zhoršují degradaci základních norem a hodnot, a vzniká agresivita, konflikt mezilidských vztahů, korupce a jiné negativní sociální jevy. Ideologie spotřebního života není špatná jenom pro to, že směřuje ke štěstí člověka pouze prostřednictvím materiálních hodnot ale také pro to, že deformuje pravdu o člověku, o universálních hodnotách, degraduje jeho rozvoj a představuje mu svět pseudohodnot.

V kontextu představených problémů, které s sebou nesou nadměrnou spotřebu, je nutné zdůraznit, vznik nových vzorců sociálního chování a také novou hierarchii hodnot a životních cílů, což je výzvou především pro sociální pedagogiku (WILK, T., 2003).

4.4 Rizika rodiny

4.4.1 Lichva

Lichva od dávných dob se objevuje v historii lidstva jako negativní jev, jehož podstatou je hromadění peněz bez konkrétního užitku, které vznikalo jako výsledek lidské chamtivosti, chtivosti, zřejmě z pocitu strachu a z pocitu nízké osobní hodnoty. Speciálně u lichvy se

toto hromadění peněz nepoužívalo pro obchodní účely, produkci, zvyšování majetku ani k placení daní ale bylo jednoznačně určeno k půjčování na procenta. V dávné historii se můžeme setkat i s tak vysokými procenty, že několikanásobně překračovali hodnotu půjčky. Historické prameny nás informují, že v Egyptě se za dobrou půjčku považovala hodnota maximálně do 200%, v Babylónii se mohla půjčka zvýšit maximálně o jednu třetinu tedy na 133%. Odtud se tento jev začal nazývat lichvou, neboť se jedná o zisk, který vzniká bez práce a bez vydání svého vlastního úsilí. Ve starém testamentu židovského práva se zakazovalo půjčovat peníze na procenta. Tento zákaz se týkal pouze a výlučně obyvatel Izraele. Velcí filosofové starověkého Řecka Sokratés, Aristotelés a Platón se ve svých výpovědích na téma lichvy kriticky zaměřovali na člověka a jeho chtivost a nadměrné hromadění peněz. Aristotelés ve svém díle *Etika Nikomachova* psal o penězích jako o prostředku, který nahrazuje lidské potřeby. Rovněž ve středověku byla lichva kritizována. Např. svatý Tomáš Akvinský učil, že peníze jsou především prostředkem k uskutečnění výměny za zboží, které člověk potřebuje ke svému životu a dodával, že zásadně je proti pobírání odměny za vypůjčené peníze. Podobně se ve svých dílech vyjádřil i papež Benedikt XIV v encyklice z roku 1745, kdy napsal, že peněžní půjčka jako smlouva o určité věci je v zásadě půjčkou bezplatnou. V 19. století se v Evropě na dané téma vyjádřil i Karel Marx, který odsuzoval lichvářské způsoby (ROSSAKIEWICZ, J.A., 2003).

V současné době je oficiálně slovo lichva nahrazováno slovem kredit, eventuálně půjčka a odtud se adekvátně používá spíše v pozitivním kontextu jako způsob snadného přístupu k penězům. To, že klient musí splatit více peněz, než si půjčil, nazýváme odborně slovem *procestování*. V současné době z pohledu mnoha ekonomů peníze změnilly svoji přirozenost. Staly se dobrem, ve kterém se peníze jako substance oddělily od užitku. Peníze se staly nezničitelné. Peníze se nechápou už jako půjčka ale jako nájem. Mluvíme-li o produktivitě peněz, musíme ozřejmit zejména to, že produktivita se skládá ze tří činitelů: příroda, práce, kapitál (do kterého patří i finanční kapitál, tedy peníze). V souvislosti s tím se objevuje otázka, jaká je vlastně produktivita peněz. Připomeňme, že už Aristoteles říkal, že peníze nerodí peníze. Rovněž již dříve citovaný svatý Tomáš Akvinský hlásal, že peníze patří mezi věci, které nepřinášejí ovoce. Pravdou je, že peníze jsou pouze lidským vynálezem a jsou určeny k tomu, aby byly prostředkem výměny v rámci obchodu. To je jejich podstata. To je jejich užitečné dobro. Peníze sami o sobě neuspokojují životní potřeby, ale mohou být vyměněny za dobro, které tyto naše potřeby uspokojuje. V poslední době se nic

nezměnilo na podstatě peněz. Tak jako před mnoha staletími tak i dnes nás ekonomové učí, že peníze ve své podstatě jsou prostředkem směny. Papež Inocent II. nechal na Vatikánské peníze vytisknout nápis *Ut detur* (to znamená v překladu, že slouží k tomu a by byly vydány). Vidíme, že co bylo pravdou ve 14. století je pravdou také v 21. století a to mimo všechny změny, které nás zasáhly. Jak už bylo řečeno, peníze byly vždy a i dnes jsou prostředkem směny. Tedy jsou věcí užitečnou. Vlastnost peněz se nedá oddělit od jejich užitku, proto peněžní půjčka je skutečná půjčka a není to žádný nájem. Z hlediska své podstaty by to měla být půjčka bezplatná ale současnost je taková, že dané oprocentování je spíše než záležitostí ekonomickou záležitostí etickou. Ekonomové nás upozorňují, že takové půjčky ovlivňují změny v oblasti ekonomické, hospodářské, sociální a tyto změny se týkají rovněž peněz. Konkrétně od období průmyslové revoluce se peníze staly jakýmsi obecně vyhledávaným dobrem. Tedy kdo má peníze má všechno, tzn. má velmi mnoho. Může budovat nové podniky, instalovat nové stroje a technologie, najímat si stále lépe kvalifikovanou pracovní sílu a v důsledku toho lze říci, že peníze v rukou odborníka se staly zdrojem zisku. Čím více peněz, tím větší snaha vytvářet zisk. V tomto kontextu se výše zmíněné oprocentování stalo velmi nebezpečným jevem, který s sebou přináší následující problémy:

- 1.) *Morální nebezpečí* – procento vyjádřené v lichvě dosahuje výšky, která je pro tuto službu neospravedlnitelná. Pak už nejde o půjčku ale o krádež, neboť dochází k přivlastnění si cizí věci. Ohrožuje to člověka v jeho životě je to i významně sociálně patologický jev.
- 2.) *Hospodářské nebezpečí* – procenta umožňují rychlou akumulaci kapitálu. Při hodnotě pěti procent se hodnota peněz zdvojnásobuje za 14 let. Tato rychlá a mimořádná akumulace kapitálu není z hlediska hospodářského vhodná. Vytváří finanční mafii, která se tímto domáhá i diktátorské moci v souvislosti celého hospodářského života společnosti a vede ke vzniku tzv. soukromých monopolů.
- 3.) *Sociální nebezpečí* – spočívá v tom, že obrovské bohatství se přesouvá do rukou hrstky bohatých, což vede k zubožení milionových mas. Je to velmi nebezpečný jev pro společnost, vytváří sociální nerovnost a zakládá to snahu o sociální změnu mnohdy i prostřednictvím revoluce.
- 4.) *Politické nebezpečí* – znamená, že obětí těchto procent jsou jednotliví lidé

ale také celé země. Zadlužené země ztrácí samostatnost, musí snášet diktát zahraničních korporací a mnohdy i ve sféře politické. Zahraniční věřitelé ovládají stát, deformují tisk, skupují banky, ukrývají před lidmi pravdivý stav věci apod. To jsou jen některá nebezpečí, která na společnost číhají z pohledu oprocentované půjčky.

V kontextu toho, co bylo výše uvedeno lze vyvodit, že procenta, která byla v minulosti předmětem lichvy, jsou dnes předmětem půjčky. Je to průvodní jev současné globalizace, která svým způsobem buduje svět nových konfliktů. Vznikají velké finanční korporace, nadnárodní společnosti a z oprocentované půjčky vzniká odborně označovaná tzv. nekrokultura, která vede k páchání zločinů, vraždám, sociální izolaci apod. Ten samý kapitál, který měl vést k rozvoji společnosti, sekundárně snižuje životní kulturu, marginalizuje chudé a nemocné, často vytváří jakousi bezhodnotovou masu lidí. Pokud chceme uniknout tomuto nebezpečí, které před člověka staví peníze, musíme se vrátit k základní pravdě, která říká, že peníze jsou dílem člověka a ne obráceně. Podstata peněz vychází především z podstaty člověka, který rozhoduje o funkcích peněz (PIWOWARCZYK, J., 1963).

4.4.2 Sebevražda

Latinsky suicidium je chápána jako dobrovolná smrt člověka, která přichází jako výsledek vlastní autodestruktivní aktivity (tedy útoku proti sobě samému), jako výsledek jeho dosavadního života. Klasická definice, kterou formuloval Émile Durkheim, chápe sebevraždu jako každý případ smrti, který je výsledkem lidské činnosti (ať už se jedná o pozitivní, nebo negativní) a sebe samého v tomto výsledku činnosti chápe jako oběť. Je nutné zdůraznit, že tato definice, tak jako definice jiných známých autorů chápe sebevraždu jako akt náhlého činu dané osoby. Nutno však zdůraznit, že takový akt je výsledkem velmi složitěho procesu a to co se týká forem sebevraždy, zdrojů pro sebevraždu ale také motivů. Významnou roli hraje i doba, ve které člověk útok na vlastní osobu spáchá. Situace, ve které dochází k sebevraždě má velmi komplikovanou etiologii a velmi obtížně se hledá jednotné schéma. Nutno podotknout, že se jedná o široké spektrum vlivů jak psychologických, tak sociálních. V souvislosti s tím někteří výzkumníci, kteří se touto problematikou zabývají, prosazují vznik nové vědní disciplíny a to suicidologie, která by měla za cíl analyzovat problematiku sebevraždění a realizovat analýzu objektivních údajů k dané problematice, eventuálně objasňovat sebevražedné činy v širokém kontextu různých faktorů: demografických, hospodářských, politických, sociálních, psychologických a biologických. Finálním

cílem takové vědy by bylo vytvoření vědeckých základů pro programy preventivní a profylaktické, které by redukovaly sebevražednost (HOLYST, B., 2002).

Odborníci v oboru suicidologie prezentují sebevraždu jako proces, který je spojený s celostním pojetím života dané osoby. Zdůrazňují, že život člověka je jakýmsi souhrnem chování, která se skládají jak z prvků užitekvných (konstruktivních) tak neužitečných (destruktivních), které jsou typické pro každého jednotlivce a které mohou mít pro každého různou míru autodestrukce. Podle autora jedné z významných koncepcí sebevražedného chování polského kriminologa Bruna Holysta je sebevražda, jakož i sebevražedný pokus chápán jako soubor vzájemně ovlivňujících se činů a myšlenek a ne jako náhlé a tragické samozničení-se. Holyst do odborné literatury zavádí termín sebevražedné chování a tím má na mysli souhrn reakcí, které se u jedince dostávají do popředí v okamžiku, kdy jeho myšlení začne vnímat sebevraždu jako cíl svého konání. Tento autor rovněž dělí sebevraždy na sebevražedné pokusy a dokonané sebevraždy. U sebevražedných pokusů vymezuje tři po sobě následující etapy:

První etapa – to je uvědomění si možnosti řešit životní problémy prostřednictvím sebevraždy. To znamená, že dochází u jedince ke konkrétním představám jak spáchat sebevraždu. U většiny lidí však dochází ke zvratu této myšlenky, ale u rizikových jedinců tato představa neustupuje, ale naopak dostává velmi konkrétní charakter (sebevražda je jeho cíl).

Druhá etapa – jedinec jakoby touží tento cíl realizovat. Mnoho lidí s takovým cílem žije velmi dlouho a k vlastnímu aktu sebevraždy nedojde. Jedinec hledá stále častěji konstruktivní způsoby řešení svých problémů. Někteří lidé nenacházejí v takové situaci alternativy a to způsobuje stále silnější touhu po vlastní smrti. Zkouší první pokusy realizace sebevraždy a tím vstupují do samého jádra problémů, kdy jejich chování bude směřovat k realizaci onoho cíle tedy zbavit se vlastního života.

Třetí etapa - je charakterizována už vlastními sebevražednými pokusy. Tyto pokusy jsou mnohdy fingované, demonstrativní. Někdy se podaří člověku svůj cíl dosáhnout (skutečně dosáhne vlastní smrti). Pak hovoříme o dokonané sebevraždě (HOLYST, B., 2001).

Na problematiku sebevražd upozorňuje rovněž americká výzkumnice, která se věnuje problematice sebevražedného chování Kay Redfield Jamison autorka populárních knížek např.: Noc přichází velmi rychle. V této knize autorka popisuje, že hranice mezi sebevražednými myšlenkami a sebevražedným skutkem není nikterak výrazná, protože potenciálně smrtelný impulz může být utlumen a zatímco myšlenky na sebevražedné chování se mohou stát ohrožením života. Oběť žije v představách a naději, že bude někým nalezena a zachráněna. V její knize se setkáváme i s mnohými případy, kdy lidé zároveň touží žít i zemřít. Někteří by chtěli pouze na krátký čas utéci od přítomnosti. Mnozí sebevrazi vnímají sebevraždu jako mstu. Jak tvrdí sama autorka mnoho osob sebevražedné pokusy bagatelizuje v případě, kdy nemoc, utrpení, nebo krize ustoupí (REDFIELD JAMISON, K., 2004).

Mezi základní příčiny sebevražedného chování patří:

- a.) Poruchy osobnosti
- b.) Frustrace
- c.) Stres způsobený rodinnými konflikty, nebo těžkostmi každodenního života
- d.) Nedostatečné ocenění svých možností při realizaci svých cílů
- e.) Pocit strachu
- f.) Neadekvátní volba způsobů uspokojování životních potřeb
- g.) Samota
- h.) Krize základních hodnot
- i.) Neadekvátní sociální vztahy

Pokud analyzujeme příčiny sebevražedných aktů u mládeže, vystupuje nám hlavně období adolescence jako rizikové období, ve kterém se často objevují takové negativní vlivy jako: deprese, problémy s alkoholem a drogami, poruchy chování, pocit samoty. Důležitým faktorem je také skutečnost, že dospívající mládež se nedokáže vyrovnat s obtížnou životní situací, zvláště když rodina neposkytuje mladému člověku náležitou pomoc. Mladí lidé nedokáží používat strategie, které by jim umožnily nápravu jejich životních podmínek ve smyslu do budoucnosti. Výzkumně je možné vymezit tři skupiny osob, které inklinují k suicidiálnímu chování.

- 1.) Osoby, které dokonaly sebevraždu v důsledku svých psychických problémů. Člověk pak ztrácí v danou chvíli pud sebezáchovy a ztrácí strach před smrtí.
- 2.) Osoby, které jako svůj cíl vnímají demonstraci, nikoliv vlastní smrt. Takové osoby jsou v konfliktu svých vlastních problémů, které je potkaly.
- 3.) Nejmenší skupinou osob jsou osoby, které dokonaly sebevražedný čin při zachování vlastních smyslů a čin realizovaly promyšleně při plném vědomí. Tyto osoby vykazují silnou odvahu, neboť musí překonat pud sebezáchovy a také strach před smrtí.

Nezávisle na příčině sebevražedného chování a také na motivech, kterými je sebevrah veden, existují analýzy hlavních příčin, mezi něž patří porucha osobnosti, porucha psychických funkcí, deprese, závislost, patologie osobnosti, psychózy, ztráta kontaktů, sociální samota a ztráta vůle žít (HOLYST, B., 1996).

Jak vyplývá z údajů policie, mezi nejčastější způsoby dokonání sebevražd se uvádí:

- 1.) Oběšení – tato forma jednoznačně dominuje nad ostatními.
- 2.) Skok z výšky.
- 3.) Užití uspávacích prostředků.
- 4.) Otrava krve.
- 5.) Utopení.
- 6.) Skok pod dopravní prostředek.
- 7.) Střelba.
- 8.) Otrava plynem.
- 9.) Otrava jedem.
- 10.) Jiné formy

Co se týče místa, ve kterém byly nejčastěji sebevraždy dokonány tak dominuje vlastní bydlení (zde je realizováno nejvíce sebevražd). Následují hospodářské budovy, sklepy, park a les. Co se týče příčin sebevražd, dominuje psychická nemoc, nepochopení v rodině, těžká a nevléčitelná nemoc, ekonomické důvody, náhlá ztráta zdroje obživy, smrt blízké osoby,

školní problémy, nechtěné těhotenství a AIDS. Z hlediska sociální pedagogiky je možné uvažovat o profylaktice a prevenci sebevražedného chování a to s důrazem na:

- a.) Adekvátní ovlivňování příčin sebevražd.
- b.) Na ovlivňování charakterových vlastností rizikových osob.
- c.) Na různorodost forem zacházení s rizikovými jedinci.
- d.) Směřovat aktivity na suicidiální motivy se zaměřením na zvýšení biologické odolnosti.
- e.) Zaměřit se na sociální, kulturní a ekonomickou stránku osob s autodestruktivními tendencemi.

V prevenci suicidiálního chování je nutno vzít do úvahy různé stupně zacházení s rizikovými jedinci a zvláště potom klást důraz na stupeň edukativních činností tak, aby ovlivnily celou společnost. Dále je třeba zvyšovat preventivní aktivity směřovat směrem k celé populaci a k sociálním skupinám ohroženými sebevražedným chováním. Významnou roli hrají programy, které jsou zindividualizovány ve vztahu k osobám vyžadujícím psychologickou pomoc a podporu jak v institucích státních, tak nestátních (Jedná se o osoby, které se nachází v tzv. předsuicidiální situaci). Rovněž osoby, které se již v suicidiální situaci nacházejí a vyžadují terapii, se mohou stát klienty programů resocializačního typu. Takovým osobám je nutné prezentovat motivy pro jejich další život, vybavit je schopnostmi a dovednostmi pro jejich život s cílem získat kompetence, které budou do budoucna konstruovat jejich životní dráhu. Nelze zapomínat, že v preventivních programech musí být zapojena celá společnost (v případě mládeže především rodiče) a tyto profylaktické aktivity musí být realizovány plánovitě, komplexně a systematicky (HOLYST, B., 1983).

V České Republice policejní statistiky v posledních letech uvádí následující počty dokonalejších sebevražd:

<i>Rok</i>	<i>Muži</i>	<i>Ženy</i>	<i>Celkem případů</i>
2008	1245	317	1562
2010	1501	329	1830
2011	1548	344	1892

Zdroj: Celorepubliková statistika Policie ČR

4.4.3 Prostituce

Rovněž prostituce je sociální jev, který řadíme do sociální patologie. Je úzce spojena se stigmatizací a etiketizací. Podstatou prostituce je poskytování sexuálních služeb za úplatu. Prostituce může mít charakter sporadický, profesionální, zvyklostní, nebo hotelový. Osoba poskytující sexuální služby se nazývá prostitutka. Je to osoba, která realizuje opakovaně sexuální kontakty dobrovolně a s neomezeným počtem partnerů, kdy osoba sama nemá možnost volby partnera. Za to získává peněžní odměnu, dar, eventuálně jinou službu či výhodu. Obdobně se označuje i mužská prostituce. Se slovem prostituce se často spojuje i otázka morálky a obecných zásad slušného chování, neboť jak již bylo řečeno, tyto služby jsou s plným vědomím vykonávány za peníze, nebo jiné materiální zisky. V dnešní době se prostituce stala každodenní součástí života člověka, o čemž svědčí stovky reklam a inzerátů v denním tisku i časopisech, v televizi i na internetu (AULEYTNER, J., 2001).

4.5 Kazuistika

Pro svoji praktickou část jsem zvolil po úvaze metodu kazuistiky, kde podkladem pro mě byly informace získané s laskavým přispěním pracovníků Bílého kruhu bezpečí, bez jejichž pomoci bych nebyl schopen tento případ zdokumentovat. Identity v této práci uvedené byly změněny s ohledem na ochranu osob zúčastněných v tomto případě.

Osobní anamnéza:

Dívka jménem Jana se na první pohled nejevila nikterak nápadně. Ve věku 17 let jako studentka střední odborné školy ekonomického směru nevystupovala ani chováním ani oblékáním z kolektivu. Při dotazování na rodinný život dívka vytrvale odbočuje od tématu a vyzdvihuje především kamarádky a partu, která se jeví jako střed veškerých zájmů. Při dalším dotazování Jana začíná být roztěkaná, mimika i řeč těla vykazuje známky agrese i když se Jana nachází v prostředí, které před malou chvílí považovala a sama označila za bezpečné.

Rodinná anamnéza:

Jana pochází z velmi dobře ekonomicky situované rodiny, kde rodiče oba dva významní podnikatelé nemají vzhledem k časové náročnosti jejich zaměstnání na dívku téměř žádný čas. Matka uvádí, že Janě poskytuje veškeré zázemí, kterého je schopna. Jana je podle ní finančně zabezpečena. Nestrádá ani po stránce společenské. Když je matka doma, snaží se být se svou rodinou. Podnikají minimálně dvakrát do roka rodinné dovolené k moři a na hory. Otec Jany je v tom za jedno s matkou Jany. Opravdu si není vědom zanedbání jakéhokoliv problému. Vše s Janou řeší okamžitě, jak uvádí otec i matka Jany, i tento „problém“ na který přišli náhodně a snažili se jej řešit v kruhu rodinném. Ale sami momentálně přiznávají, že tato situace překročila jejich možnosti, hlavně po psychické stránce. Jana začíná být agresivní, polevila ve školním prospěchu o docházce a pozdních návratech domů nemluvě. Hrozí jí třídní důtka a propadá ze 4 předmětů. Otec dále uvádí, že má i obavy jelikož ji momentálně snížili kapesné z těch důvodů, aby neměla možnost si pořizovat návykové látky, aby se jeho dcera nesnížila i k prostituci.

Školní anamnéza:

Třídní učitel Jany popisují žákyni, jako velice inteligentní slečnu, která měla jeden z nejlepších výsledků ve studii, problémy jí začaly postupně. Prvních změn si všiml v její docházce. Začala nosit více omluvenek z výuky než v předchozích letech, ale vše měla řádně potvrzené a ho ani nenapadlo, jak se později ukázalo, že si omluvenky píše sama a rodiče o absencích ani netuší. Možná i z důvodu častých absencí se jí začal zhoršovat i prospěch ve škole. Když si pozval třídní učitel rodiče do školy, vypluly na světlo věci, které nevěděl ani učitel ani rodiče. Jana měla připravené jak výmluvy pro rodiče, tak výmluvy pro učitele. Třídní učitel se snažil Janě domluvit jednak sám a jednak jí i jejím rodičům domluvil školního poradce, aby tuto situaci zkusili vyřešit dohromady. Ale situace stále trvá, dá se říci, že spíš graduje, uvádí třídní učitel.

Sociální anamnéza:

Při získávání informací o Janě bylo zjištěno, že po nástupu na střední školu působila spíše nenápadně a stranila se kolektivu. Ke změně došlo v druhé polovině prvního školního roku, kdy se Jana přidala k partě dalších mladistvých, kteří jsou ve svém okolí známí jako problémoví. Došlo u ní i k razantní změně vystupování před spolužáky ve smyslu agresivního jednání. Jiné blízké přátele mimo tuto partu Jana nemá, přestože se účastní mnoha společenských akcí především různých tanečních zábav.

Problémy před intervencí:

Rodiče Jany se obrátili na pracovníky Bílého kruhu bezpečí, s prosbou o pomoc a radu při řešení výchovných a závislostních problémů jejich dcery. Tuto pomoc nevyhledali sami od sebe ale až po pokusu zvládnout situaci vlastními silami a po intervenci třídního učitele a školního poradce. Na základě rad odborníků se Jana podrobila sérii lékařských vyšetření, kde bylo zjištěno několik typů drog, které Jana užívala. Jana až na základě výsledků vyšetření přiznala, že tyto drogy nebyl problém obstarat, vzhledem k finančnímu zajištění ze strany rodičů a že tyto drogy neužívala sama ale společně s ostatními členy party. Jana dále přiznala, že tyto drogy nakupovala i pro své kamarády v partě, díky čemuž se stala velmi oblíbenou. Jana byla po domluvě s rodiči zařazena do programu ústavní léčby, aby bylo možné zbavit ji této závislosti.

Průběh kooperace:

Rodiče od počátečního kontaktu Bílého kruhu bezpečí jeví velký zájem a snahu dceři pomoci. Jana v začátku příliš nespolupracovala, ale po absolvování dvouměsíční léčby v chráněném prostředí se situace mění k lepšímu. Jana spolupracuje a komunikuje. Ke změně dochází také u rodičů Jany, matka přestává podnikat a zůstává k dispozici pro dceru. Otec uvádí, že vzhledem k ekonomické situaci rodiny toto není žádným problémem, plně s tímto souhlasí a sám omezuje čas strávený v práci, aby se mohl věnovat dceři. Oba se ale shodují, že tato situace pro ně byla šokem, že by si nikdy ani v nejmenším nedokázali představit, že se jejich dcera stane závislou. Uvádějí také, že komunikace s Janou se z jejich pohledu velmi zlepšila, přiznávají, že až díky této situaci poznávají zájmy a potřeby své dcery.

Závěr:

Po půl roce, kdy bylo provedeno kontrolní vyšetření na přítomnost drog s negativním výsledkem se rodiče stále snaží dceři pomáhat. Rodiče na základě rad odborníků zajistili dceři také skupinové terapie. Také došlo k razantní změně v organizaci volného času Jany. Jana začala sportovat, věnuje se gymnastice, tenisu, plavání, výtvarným kroužkům apod. V sociální oblasti také došlo ke změně, Jana má několik nových kamarádek, se kterými prožívá dle svých slov krásné chvíle.

Janě i rodičům byla zdůrazněna nutnost abstinence. Příznivé je, že dle názoru odborníků byl zásah proveden ještě zavčas a díky změně klimatu v rodině je tu dobrá prognóza do budoucna.

ZÁVĚR

V současné postmoderní společnosti je ústředním kauzálním problémem oblast sociálního chování jedinců a skupin, především v negativních projevech tohoto chování, které se odráží v porušování společenských norem a zasahuje do všech struktur.

Ústřední problematikou mé práce je rodina jako instituce v postmoderní společnosti, se všemi projevy a přístupy, které z hlediska sociologického vývoje přímo i nepřímo ovlivňují změny sociálních funkcí současné moderní rodiny.

Téma mé práce „Patologie rodiny v kontextu postmoderní společnosti“ jasně a empiricky vymezuje problematiku, kterou se během svého studia zabývám z několika zásadních důvodů. Hlavním důvodem byly pro mě poznatky z oblasti sociální patologie a ty mne také posunuly do druhé roviny mé práce, kdy hnacím motorem pro mne byla touha po změně v osobním i profesním životě a snaha prospět svými závěry a zkušenostmi společnosti.

Pro praktické potřeby ovšem nepotřebujeme pouze prognostické studie rodiny ale je velmi důležité celou problematiku vnímat z hlediska komplexního uceleného vývoje společnosti a pojetí rodiny v historické rovině vzniku, vývoje a tvorby rodiny.

Podle mého názoru je problematika patologie rodiny velmi důležitou samostatnou složkou sociologie, o kterou se dají opírat mnohé teoretické, ale i praktické myšlenky známých sociologů a jejich tvrzení o vývoji společnosti a dopadech tohoto vývoje na rodinu.

Výsledky mé práce se dále mohou využívat v nejrůznějších obdobích a podobách v různých odvětvích společenské aktivity, ať už uvažujeme různé státní instituce, nebo přímo resorty sociálních věcí, napomáhajících profesí, nebo v sociální práci. Vždyť tvrzení, že „Rodina je základem státu“, není vůbec přehnané. Výsledky získané při studiu sociologie rodiny se dají v praxi použít i pro řešení různých problémů objevených v běžném životě, ať už jsou to problémy ekonomiky rodiny, či problémy spojené s výchovou dětí nebo i manželské konflikty. Existují i další možnosti využití získaných faktů, například v manželských poradnách, kde se často řeší konflikty partnerů na úrovni vnitro-společenských vztahů. Život uvnitř rodiny ovlivňuje život společnosti.

Ve své práci jsem se zamýšlel nad tím, jakým způsobem by bylo možné prospět rodině a tím i společnosti jako celku. Co je jednou z hlavních příčin různých rozkolů a konfliktů. Téma společenských patologií mě upozornilo na několik vážných překážek. Jedná se o mnohodimenzionální problematiku a nutnost multidisciplinárního přístupu, neboť tato problematika je co do rozsahu skutečně velmi obsáhlá. Prevence v tomto směru pomáhá,

ale není dle mého názoru dostatečně aplikována a řešení a následná náprava již probíhajících patologických jevů je velmi obtížná, časově i ekonomicky náročná a v jistých případech i neúčinná. Základem pro mne bylo uvědomit si, že patologie ve společnosti byly, jsou a budou. Patologie není možné ve společnosti zcela vymýtit. To však neznamená, že bychom měli polevovat ve snaze tyto jevy a jejich dopady eliminovat.

Tyto jevy nejsou stejnorodou skupinou neustále se vyskytující napříč dějinami. Lze vysledovat určité podobnosti, avšak každá společnost v dějinách měla svoje specifické patologické jevy, které vznikají mnohdy jako důsledky společenského uspořádání.

Ve své práci se zaměřuji na vybrané patologie, které jsou dle mého názoru provázány s rodinnou. Mým cílem je snaha hledat řešení tohoto celospolečenského problému.

Ve výzkumné části jsem se po důkladném zvážení možností zaměřil na metodu kazuistiky, díky níž se snažím odhalit možné příčiny eskalující a kulminující se tendence patologických jevů v rodině.

V závěru mé práce nelze než konstatovat, že ústředním tématem práce byla komplexní analýza zkoumané problematiky, včetně provedení empirického výzkumu za účelem zjištění situace postmoderní společnosti v souvislosti s patologií rodiny uvnitř této společnosti.

Cíl práce byl splněn, ovšem je zapotřebí zdůraznit, že analytický pohled na danou problematiku byl limitován nejen časově, ale především omezeným rozsahem práce tohoto typu. Uvedenou problematiku je zapotřebí znovu podrobit komplexnější analýze, neboť vývoj v této oblasti je velmi rychle dynamicky rozvíjející se.

SHRNUTÍ

Patologie rodiny v kontextu postmoderní společnosti nabývá v posledních letech mimořádného významu. Tuto problematiku významně ovlivňuje socioekonomické prostředí a globální změny ve společnosti, které negativním způsobem ovlivňují současný vývoj patologických projevů v rodině.

Patologické a deviantní prvky, které se ve stále větší míře projevují například alkoholismem, drogovou závislostí, agresí, násilím a ostatními fragmenty sociální patologie společnosti přímo ovlivňují tradiční formy sociální patologie jakými jsou například sebevražednost, zadlužení, gamblerství, nové formy kriminality. Zcela nejnovějšími projevy sociální patologie pak mohou být xenofobie, extrémismus a jiné.

Výše uvedené projevy sociálně patologických prvků chování jedinců jasným způsobem dokladují, že sociální pedagogika jako disciplína, kterou po právu můžeme zahrnout do oblasti aplikované vědy, řeší a hledá pomocnou ruku při eliminaci těchto negativních společenských projevů.

Vzhledem k současnému stavu a výskytu sociálně patologického působení ve společnosti je ovšem zapotřebí si uvědomit, že tyto jevy se ze společnosti jenom velmi těžce odstraňují a s největší pravděpodobností se budou v postmoderní společnosti, i přes veškeré snahy a působení protipatření, objevovat v menší či větší míře i nadále.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- AULEYTNER, J. Polskie kwestie socjalne na przelomie wieków. Warszawa, 2001. s. 169.
- BANDACH, L. Szukam chetnych do wspólnego samobójstwa. „Charaktery” nr. 1, 2005, s. 34.
- Bargel, M., Mühlpachr, P. Inkluzje versus ekskluze - dilema sociální patologie. Brno: IMS Brno, 2010. ISBN: 9788087182123.
- BECHOWSKA-GEBHARDT, A., STALEWSKI, T. Mobbing. Patologia zarzadzania personelem. Warszawa, 2004. s. 16-17.
- BELLRINGER, P. Understanding Problems Gamblers. London, 1999.
- BIEDERMAN, H. Leksykon symboli. „Wandalowie”, Warszawa 2001, s. 389.
- BORKOWSKI, T., MARCINKOWSKI, A.S. Bezrobocie w perspektywie socjologicznej.
- BREZINKA, W. Wychowanie i pedagogika. Kraków, 2005, s. 137.
- Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. Grada: 2009. ISBN: 9788024727813.
- FROMM, E. Uciecka od wolności. Warszawa, 1993.
- Hardy, M., Mühlpachr, P., Dudášová, T. Sociální patologie rodiny. Brno: IMS Brno, 2011. ISBN: 9788087182178.
- Herman, J.L. Przemoc – uraz psychiczny i powrót do równowagi. Gdańsk, 2003, s. 105.
- HOLLIN, C.R. ed. all. Przestepczość wśród mlodzieży. Rozpoznawanie zjawiska, diagnozowanie i profilaktika. Gdańsk, 2004.
- HOLYST, B. et all. Samobójstwo. Warszawa, 2002. s.23.
- HOLYST, B. Na granicy życia i śmierci. Warszawa, 1996, s. 69.
- HOLYST, B. Ocena przestepczości w Polsce. Olecko, 2005, s. 31-32.
- HOLYST, B. Przyczyny i przejawy wandalizmu. Warszawa, 1984, s. 9.
- HOLYST, B. Psychologia kryminalistyczna. Warszawa, 2004. s. 628.
- HOLYST, B. Samobójstwo – przypadek czy konieczność. Warszawa, 1983, s. 352.
- HOLYST, B. Zjawisko patologii społecznej w Polsce. Lublin, 2001. s. 47.
- JEDRZEJKO, M. Dziecko w cyberprzestrzeni. Streszczenie badań. Akademi Humanistyczna. Pultusk, 2007.
- Kompendium Nauki Społecznej Kościoła. Kielce, 2005. nr.5, s.3.
- KOSYRZ, Z. et all. Cłowiek w sieci zniewolonych dróg. Warszawa, 2009.

- KOSYRZ, Z. Osobowość wychowawcy. Warszawa, 2005, s. 321.
- LEPA, A., Manipulowanie człowiekiem jako problem współczesnej pedagogii. „Ethos”, 1992, nr.1, s. 77.
- MEYER, R. Psychopatologia. Gdańsk, 2003, s. 212-213.
- MURAS, M. Wykluczenie społeczne. In Diagnoza społeczna 2005 – warunki i jakość życia Polaków. Warszawa, 2006. s. 299.
- Mühlpachr, P. Sociopatologie. Brno: MU, 2008. ISBN: 9788021045507.
- Mühlpachr, P., Vavřík, M. Sociální patologie. Brno: IMS Brno, 2010.
- GAJEWSKI, M. Nowe ruchy religijne i sekty. Kraków, 2002, s. 15-17.
- GIDDENS, A. Socjologia. Warszawa, 2006. s. 74-76.
- GÓRALCZYK, P., SOBKOWIAK, P.A. (red.) Przemoc i terror. Warszawa, 2001, s. 51.
- GRIFFITHS, M. Gry i hazard. Uzależnienia dzieci w okresie dorastania. Gdańsk, 2004.
- GUERRESCHI, C. Nowe uzależnienia. Kraków, 2005, s. 26.
- PILCH, T. Agresja i nietolerancja wśród dzieci i młodzieży jako zjawisko społeczne. In. FRACZEK, A., PUFAL-STRUZIK, I. Agresja wśród dzieci i młodzieży. Perspektywa psychoedukacyjna. Kielce, 1996, s.37.
- PIWOWARCZYK, J. Katolicka Etyka Społeczna. Londyn, 1963, s.204, tom II.
- PYSZKA, S. Kościół katolicki a sekty. Kraków, 1994, s. 7.
- RADZIEWICZ-WINNICKI, A. Społeczeństwo w trakcie zmiany. Gdańsk. 2004, s. 48-50.
- REBER, A.S., REBER, E.S. Słownik psychologii. Warszawa, 2000, s. 570.
- REDFIELD JAMISON, K. Noc szybko nadchodzi. Poznań, 2004, s. 41-42.
- RITCHE, J. Tajemniczy świat sekt i kultów. Warszawa, 1994, s. 17.
- RITZER, G. McDonaldyzacja społeczeństwa. Warszawa, 1997, s.31-36.
- ROSSAKIEWICZ, J.A., Demokracja Finansowa. Warszawa, 2003, s.94.
- ROGOWSKI, L. Internet jako nowy wymiar podkultury. Warszawa, 2005
- RZAŻEWSKA, A., MAZURKIEWICZ, P. Zarobić na singlach. „Dziennik”12.6.2006. s. 36.
- SZTOMPKA, P. Socjologia, analiza społeczeństwa. Kraków, 2002, s. 598
- Światowy Raport WHO na temat przemocy i zdrowia.
- URBAN, B. Zachowania dewiacyjne młodzieży. Kraków, 2000

VANEIGEM, R. Rewolucja życia codziennego. Gdańsk, 2004. s.151

WEGRZYN, G. Patologia społeczna, Katowice, 1997, s. 38-40.

WILK, T. Edukacja, wartości i style życia reпреzetowane przez wspólczesna mlodzież w Polsce w odmiennych regionach gospodarczych. Kraków, 2003, s. 154.

WILSON, C. Outsider. Poznań, 1992, s. 7.

WORONOWICZ, B.T. Bez tajemnic. O uzależnieniach i ich leczeniu. Warszawa, 2003, s. 186.

ZIEMSKA, M. Postawy rodzicielkie. Warszawa, 1969.

Jiné zdroje:

Encyklopedia PWN. Fakty i liczby. Warszawa, 2006. s. 493-494.

www.opoka.org.pl, 10.11.2012; 9:13

www.blog.rafajjanik.org, 10.11.2012, 12:22

www.pl.Wikipedia.org/wiki/Hazard, 10.11.2012, 13:10